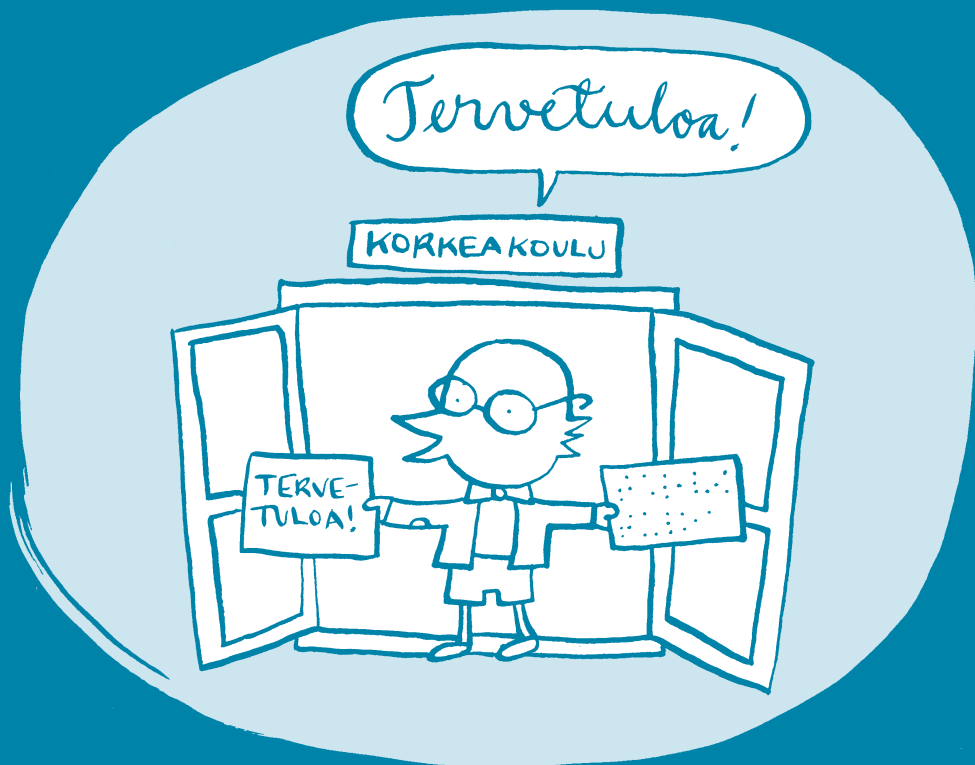

Esteetön opiskelijavalinta

-SUOSITUS JA -OPAS

Tämän oppaan on julkaissut valtakunnallinen korkeakoulujen esteettömyyshanke, ESOK. Hanke toimii Opetusministeriön tuella 2007–2009 ja sitä koordinoivat Diakoniammattikorkeakoulu, Merja Ylönen ja Jyväskylän yliopisto, Hannu Puupponen. Sisältö on tuotettu yhteistyössä järjestöjen ja korkeakoulutoimijoiden kanssa. Luvun 5. Opiskelun esteettömyys ja lainsäädäntö on kirjoittanut Amu Urhonen.

Julkaisusarjaan kuuluu myös:

- oppaita monenlaisten opiskelijoiden huomioon ottamiseksi korkeakouluissa
- opas korkeakoulujen yhdenvertaisuustyöhön.

Ulkoasu ja kuvitukset Kaisa Leka

Paino Multiprint, 2009

<i>Johdanto</i>	4
<i>Suosituksen kehittäminen ja käyttö</i>	5
<i>Esteetön opiskelijavalinta -suositus</i>	6
<i>Esteetön opiskelijavalinta -opas</i>	7
1. <i>Opiskelijarekrytointi</i>	8
2. <i>Esteettömän valintakokeen suunnittelu</i>	11
3. <i>Esteettömän valintakoetilaisuuden toteuttaminen</i>	15
4. <i>Opiskelijavalinnan esteettömyyden arviointi ja kehittäminen</i>	20
5. <i>Opiskelun esteettömyys ja lainsäädäntö</i>	24
6. <i>Yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen</i>	28
7. <i>Yksilölliset järjestelyt ja apuvälineet</i>	35
<i>Keskeinen sanasto</i>	40
<i>Lähteitä ja lisätietoa</i>	42
<i>Liite 1 Esteetön valintakoeympäristö</i>	44
<i>Liite 2 Esteettömät aineistot ja viestintäkäytänteet</i>	47
<i>Liite 3 Korkeakoulujen esteettömyyskuvaukset</i>	48

JOHDANTO

Suomessa käytössä olevan mittavan opiskelijavalintaprosessin kaltaista menettelyä ei ole monissa muissa Euroopan maissa. Meilläkin käydään keskustelua järjestelmän keventämisestä: opiskelijavalinnoissa voitaisiin hyödyntää painokkaammin tietoa, jota hakijoiden osaamisesta on ylioppilastutkinnossa kerätty. Uusien opiskelijoiden valinta on yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta olennainen kysymys korkeakoulu yhteisöissä.

Perustuslain (731/1999) 16. pykälän mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja tarpeidensa mukaan myös muuta kuin perusopetusta. Perustuslain kuudes pykälä kieltää ihmisten asettamisen eriarvoiseen asemaan iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vammaisuuden, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) täsmentää perustuslain yhdenvertaisuusperiaatetta ja syrjintäkieltoa. Sen mukaan työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön työhön tai koulutukseen pääsemiseksi. Yhdenvertaisen opiskelun ja osallistumisen esteitä poistetaan korkeakouluis-

sa aktiivisesti, mutta esteettömyys toteutuu toistaiseksi vaihtelevasti. Opetusministeriö valvoo lain toteutumista ja toimenpidesuosituksessaan 2005 se esittikin korkeakouluille yhtenäistä ohjeistusta opiskelijavalintoihin vammaisia opiskelijoita ja erilaisia oppijoita varten.

On kuitenkin vaikea laatia tiivistä ohjeistusta, joka kattaisi korkeakoulujen valintakokeiden sekä niihin osallistuvien hakijoiden monenlaisuuden. Tämän suosituksen tavoitteena on tukea korkeakouluja yhtenäisempien valintakoe prosessien ja toimintakäytänteiden kehittämisessä. Suosituksessa tarkastellaan yhdenvertaisuuden näkökulmasta opiskelijoiden rekrytointia ja opiskelijavalintaa: kokeen suunnittelua, tiedon tarjontaa hakijoille, valintakoetilaisuuden järjestelyjä, valintakokeen tuloksista tiedottamista ja jatko-ohjausta sekä järjestelyjen arviointia ja kehittämistä.

Suosituksessa esteettömyyden toteuttamista lähestytään sekä ihmisoikeuksien että fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten ympäristöjen kehittämisen näkökulmista. Korkeakoulun toimintaa tarkastellaan jaotellulla yleiset, ryhmää koskevat, yksilölliset ja henkilökohtaiset palvelut, perinteisen yleinen-erityinen luokittelun sijasta.

SUOSITUKSEN KEHITTÄMINEN JA KÄYTTÖ

Suosituksen tekemiseen ovat osallistuneet ESOK-hankkeen verkostotyössä muun muassa Kuuloliiton, Kuurojen Liiton, Erilaisten oppijoiden liiton, Näkövammaisten keskusliiton, Invalidiliiton sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun, Helsingin yliopiston, Jyväskylän ammattikorkeakoulun, Jyväskylän yliopiston, Kuopion yliopiston, Taideteollisen korkeakoulun ja Turun yliopiston edustajat. Lausunnoillaan suosituksen kehittämiseen osallistui 30 korkeakoulujen ja järjestöjen edustajaa sekä muutama yksittäinen henkilö. Kiitokset jokaiselle kirjoittamiseen ja kommentointiin osallistuneelle!

Suositusta kehitetään edelleen, joten kommentteja otetaan vastaan marraskuun 2009 loppuun mennessä osoitteessa: <http://esok.jyu.fi/suositukset/opiskelijavalinta/>

Esteetön opiskelijavalinta -suositus sisältää tiivistelmän keskeisistä opiskelijavalinnan periaatteista. Suosituksen toteuttamista tukee Esteetön opiskelijavalinta -opas.

Suositus on saatavilla tulostettavassa PDF-muodossa ja tekstimuodossa osoitteessa: <http://esok.jyu.fi/suositukset/opiskelijavalinta/>

ESTEETÖN OPISKELIJA- VALINTA -SUOSITUS

Yhdenvertaisuuslain (21/2004) mukaan työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön työhön tai koulutukseen pääsemiseksi, jotta yhdenvertainen kohtelu tosiasiasa toteutuisi.

Korkeakoululla tulee olla politiikat ja toimintarakenteet, jotka varmistavat, että hakija voi saada esteettömän, ajantasaisen, kattavan ja totuudenmukaisen tiedon:

- oppilaitoksen toimintakäytänteistä ja -ympäristöistä,
 - yksilöllisten ja henkilökohtaisten valintakoejärjestelyjen hakemisesta
 - hakijan omasta vastuusta tarvittavien järjestelyjen onnistumiseksi,
 - opiskelusta ja sen yleisistä edellytyksistä,
 - edellytyksistä toimia opiskeltavassa ammatissa ja työtehtävissä, joihin koulutuksessa hankittavat taidot antavat mahdollisuuden työllistyä,
 - valintakokeesta ja yksilöllisistä järjestelyistä,
 - koejärjestelyistä ja esteettömyysasioista vastaavista henkilöistä ja tahoista,
- Hakijalla on oikeus päättää kertooko hän vammasta, sairaudesta tai muusta opiskeluun mahdollisesti vaikuttavasta seikasta.

Suunniteltaessa valintakoetta, kokeeseen valmistautumista ja koejärjestelyjä otetaan huomioon hakijoiden toimin-

takykyyn, kieleen ja kulttuuriustaansa liittyvä monenlaisuus.

Valintakokeessa otetaan huomioon hakijan todennetut yksilölliset tarpeet

niin, että jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet osoittaa osaamisensa ja edellytyksensä. Koetilaisuudessa esteettömiä, tarpeen mukaan yksilöllisesti toteutettavia seikkoja ovat

- koetilat ja kalusteet,
- apuvälineet ja teknologia,
- viestintä,
- tehtävien ja kysymysten esittäminen,
- vastaaminen,
- asiantuntevien tulkkien, avustajien ja kirjurien saatavuus,
- ajankäyttö,
- valvonta ja
- koetilanteen järjestelyistä tiedottaminen henkilöstölle, esimerkiksi valvojille.

Henkilöstön osaamista arvioidaan ja kehitetään vastaamaan yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteuttamista opiskelijavalinnassa ja opiskelussa.

Opiskelijavalinnan esteettömyyttä ja yhdenvertaisuuden toteutumista arvioidaan ja kehitetään osana käytössä olevaa laatu- ja arviointijärjestelmää yhteistyössä mahdollisimman kattavasti erilaisien ryhmien ja yksilöiden kanssa.

ESTEETÖN OPISKELIJAVALINTA -OPAS

Opiskelijavalintaa ja esteettömyyttä tarkastellaan tässä kiinteänä osana korkeakoulun ja opiskelijan toimintaa. Aineistoa voi käyttää opiskelijavalinnan ohella erilaisten kohteiden, tenttien ja opetustilanteiden kehittämiseen.

Esteettömyydellä tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteuttamista siten, että jokainen voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esteettömyys koskettaa korkeakoulussa kaikkia opiskelijoita ja koko henkilöstöä, mutta erityisen tärkeää se on niille korkeakouluyhteisön jäsenille, joilla on jokin vamma, jotka ovat erilaisia oppijoita, jotka ikääntyvät tai kuuluvat kulttuurisiin tai kielellisiin vähemmistöihin (Laaksonen 2005).

Korkeakoulun toimintaa tarkastellaan oppaassa nelitasoisesti: yleiset palvelut, ryhmäjäjestelyt, yksilölliset järjestelyt ja henkilö-

kohtaiset järjestelyt. Esimerkiksi kuulovammaisen hakijan kannalta yleisten palvelujen esteettömyyteen sisältyvät hyvä akustiikka, äänentoistolaitteisto ja puhetekniikka. Ryhmätason ratkaisuna korkeakoulun tiloissa toimivat induktiosilmukat. Yksilöllisenä järjestelynä voi olla suullisen informaation saaminen tekstinä ja henkilökohtaisena palveluna kirjoitustulkkaukset. Jäsennystä esitellään perusteellisemmin kohdassa Keskeinen sanasto.

Liitteissä on käsitelty tarkemmin fyysisen ympäristön esteettömyyttä, lainsäädäntöä, apuvälineitä, viestintää ja korkeakoulujen esteettömyyskuvauksia. Tapauskuvaukset kertovat hyvistä käytänteistä ja niiden kaipuudesta. Luvussa 4 on Opiskelijavalinnan esteettömyyden tarkistuslista, joka auttaa selvittämään, onko esteettömyyden kannalta keskeisimmät periaatteet otettu huomioon valintaprosessin eri vaiheissa.

1. *Opiskelijarekrytointi*

- 1.1 Opiskeluympäristöt ja -käytänteet
- 1.2 Tiedotus päätöksistä ja valintakoejärjestelyistä

Koko korkeakoulua velvoittaa rekrytoinnin ja opiskelun järjestäminen niin, että valituiksi tulleet opiskelijat voivat edetä sujuvasti opinnoissaan.

ESIMERKKI Olin ilmoittanut henkilökohtaisista järjestelytarpeista jo valintakokeiden yhteydessä. Tuntuu, että tieto täällä oppilaitoksella kulkee suhteellisen hyvin, kun vuorovaikutus ja yhteistyö opettajien, minun ja tulkin välillä sujuu hyvin. Opiskelijatovereidenkin kanssa kaikki sujuu suht’ mukavasti..

Hakijalla on opiskelupaikkaa harkitessaan ol- tava saatavilla esteetön, mahdollisimman ajantasainen, kattava ja totuudenmukainen kuvaus

- oppilaitoksen toimintakäytänteistä ja -ympäristöistä sekä opiskelusta ja sen edellytyksistä,
- edellytyksistä opiskeltavassa ammatissa ja työtehtävissä, joihin koulutuksessa hankitta- vat taidot antavat mahdollisuuden työllistyä sekä
- valintakokeesta ja yksilöllisistä järjestelyistä.

Tiedotus- ja oppimateriaalien tulee ol- la saatavissa esteettömässä muodossa. Lisää tietoa kohdassa Liite 2 Esteettömät aineistot ja viestintäkäytänteet.

1.1 Opiskeluympäristöt ja -käytänteet

Hakijalle on hyvä esitellä konkretisoiden koulutusohjelma- tai opintojaksokohtaises- ti, millaisia tavoiteltavat kompetenssit ja op- pistulokset ovat sekä mitkä ovat opiske- luun liittyvät keskeiset käytänteet. Vastaa- vaan tapaan tieto alakohtaisista edellytyksis- tä toimia menestyksellisesti opiskelu- ja työ- elämässä auttaa valintojen tekemisessä. Mo- nelle opintojaan harkitsevalle on hyödyksi

tutustua kuvauksiin tehtävistä, joihin opis- kelussa hankittava osaaminen yleisesti antaa mahdollisuuden työllistyä.

Ympäristöjen ja käytänteiden esteettä- myyskuvausten lisäksi on suositeltavaa, että hakijalla on mahdollisuus tutustua korkea- koulun oppimisympäristöihin ja opiskelu- mahdollisuuksiin.

Lisätieto esteettömyyskuvauksista Liite 3 Korkeakoulujen esteettömyyskuvaukset.

1.2 Tiedotus päätöksistä ja valintakoejärjestelyistä

Hakijan on saatava hyvissä ajoin tieto valin- takoejärjestelyjä koskevista päätöksistä, pää- töksen tehneestä tahosta ja yhteyshenkilöis- tä, jotka hoitavat valintakokeeseen liittyviä asioita.

Valintakoetta koskevassa ennako- ohjeistuksessa tiedotetaan

- mitkä ovat valintakoejärjestelyistä ja esteettömyydestä vastaavien henkilöiden yhteystiedot,
- mitä yksilöllisiä järjestelyjä koskevasta hakemuksesta tulee ilmetä,
- mitä todistuksia tai yksilöllisiä tarpeita koskevia lausuntoja on toimitettava etukäteen,
- milloin ja kenelle todistukset lähetetään,
- miten myönnytyistä yksilöllisistä järjeste- lyistä tiedotetaan hakijalle,
- muistutus henkilötodistuksen ottamisesta mukaan, jotta hakijan henkilöllisyys voidaan tunnistaa valintakokeessa,
- missä ja milloin koe järjestetään ja
- miten koetilaan saavutaan ja miten kokeessa toimitaan.

Valintakokeesta tulee kertoa

- valintakokeen sisältö ja kesto,
- koetehtävien kuvaukset,
- oppimateriaalit ja niiden saatavuus eri

muodoissa (esimerkiksi yhteistyö Celia-kirjaston kanssa),

- valintakoetilaisuuden järjestelyt ja tilat,
- yksilöllisten järjestelyjen saatavuus,
- tulkin käyttö,
- avustajan käyttö,
- omien apuvälineiden käyttämisestä ja esimerkiksi omaa tietokonetta käytettäessä tehtävästä etukäteistarkistuksesta,
- korkeakoulun yhteyshenkilöt,
- kokeen arviointikriteerit ja oikaisunhaku.

Erityishakumenettelyistä tarvitaan seuraavat tiedot:

- aikataulutus: milloin tietojen on oltava ja missä,

- hakemuksen muoto ja sisältö,
- lausuntojen sisältö ja niiden antajien asema, tehtävä tai koulutus.

Oikaisuvaatimus

Sekä yliopisto- että ammattikorkeakouluasetus (1998/115 ja 1995/256) edellyttävät, että opiskelijavalinnan yhteydessä annetaan selvät tiedot oikaisuvaatimuksen tekemisestä. Ohjeet vaihtelevat hieman oppilaitoksittain. Oikaisuvaatimus on tehtävä kirjallisesti 14 päivän kuluessa opiskelijavalinnan tulosten julkaisemisesta.

2. Esteettömän valintakokeen suunnittelu

- 2.1 Kirjalliset kokeet
- 2.2 Taitoja mittaavat kokeet
- 2.3 Haastattelut
- 2.4 Ryhmätilanteet
- 2.5 Soveltuvuustestit ja arvioinnit
- 2.6 Alasuuntautuneisuuden tai harrastuneisuuden arviointi

Valintakokeessa on kysymys hakijan osaamisen, edellytysten ja soveltumisen arvioimisesta. Kun on selvää, mitä arvioidaan, voidaan hakijoiden monenlaisuus ottaa huomioon jo koetehtäviä ja -tilaisuutta suunniteltaessa. Tämä on tärkeä tieto myös hakijalle. Samalla voidaan ennakoita todennäköisesti tarvittavia suoritusvaihtoehtoja ja yksilöllisiä järjestelyjä.

ESIMERKKI Korkeakoulun valintakoikeista vastaava työryhmä kertaa edellisvuosien käytäntöjä ja kokemuksia. Ryhmässä pohditaan, kuinka hyvin kokeet mahdollistivat kaikkien hakijoiden osallistumisen. Erityistä huomiota kiinnitetään hakijoille ja henkilöstölle suunnattuun tiedottamiseen sekä tiedonkulkuun eri vaiheissa. Tälläkin kertaa tavoitteena on kaikkien hakijoiden kanalta katsottuna hyvin toimiva valintakoetilanne.

Valintakokeen suunnittelijaa auttaa, jos hän oppiaineen vaatimusten lisäksi tietää, miten opiskelijoiden valinnassa otetaan huomioon opiskelijoiden toimintakykyyn, kieleen ja kulttuuritaustaan liittyvät seikat.

Valintakoeprosessiin osallistuvilla henkilöillä täytyy olla hyvissä ajoin tieto hakijoista ja tarvittavista suoritusvaihtoehdoista sekä yksilöllisistä järjestelyistä.

2.1 Kirjalliset kokeet

Valintakoemateriaalin hyvä luettavuus on tärkeää kaikille hakijoille. Koetehtävissä saatetaan mitata tieteenalan termistön tuntemusta. Samalla on pyrittävä käyttämään selkeää yleiskieltä ja välttämään tarpeettomia vierasanoja.

Kaikkien hakijoiden aikaa ja vaivaa säästää aineistokoe, johon luettava teksti on es-

teettömästi saatavilla oppilaitoksen verkkosivuilta.

- Esteetön aineisto voi muodoltaan olla suositusten mukainen HTML- tai tekstiasiakirja.
- PDF-tiedosto tai kuvamuotoinen esitys eivät yksinomaisten aineistona sovellu kaikkien käyttäjien tarpeisiin.

Esimerkiksi digitaalisen ääni- tai tekstiversiön saaminen pääsykokeisiin luettavasta kirjasta saattaa kestää 2 kuukautta, minkä lisäksi tulisi olla kohtuullinen aika aineiston lukemiseen.

ESIMERKKI Tiedekunta julkaisee joka vuosi valintakokeessa käytettävät kirjat. Sähköiset aineistot toimitetaan etukäteen Celia-kirjastolle, jolloin kirjojen sähköiset, piste- ja ääniversiot ovat samaan aikaan hakijoiden saatavilla kuin painetut teokset. Hakuoppaassa ohjeistetaan lukemisesteisiä hakijoita ottamaan yhteyttä Celiaan hyvissä ajoin. Menettelystä ja aineiston luottamukSELLISUUDESTA ON SOVITTU CELIAN KANSSA (Karpinen 2009).

Jos kirjallista aineistoa jaetaan vasta valintakoetilanteessa, sen tulee olla esteetöntä ja yksilölliset tarpeet, kuten valaistus sekä lukemisen ja kirjoittamisen apuvälineet tulee ennakoita.

Aineiston lukemiseen on hyvä varata riittävästi aikaa. On poikkeuksellista, että koeaika olisi hakijan osaamisen tai edellytysten arvioimiseksi tärkein kriteeri. Käytännön syistä koeaika joudutaan kuitenkin rajoittamaan. Tarvittavan lisäajan määrää päätettäessä tulee ottaa huomioon koetehtävien ja -tilanteen vaatimukset sekä hakijan perusteltu ajantarve.

Paljon lukemista edellyttävät aineistoteh-

tävät ja monivalintakysymyksiä sisältävät kokeen osat edellyttävät enemmän lisääntymistä kuin esimerkiksi yksi esseelaihe. Suuntaa antavana ohjeena voitaneen pitää ylioppilastutkinnoissa käytössä olevaa 2 tunnin lisääntymistä. Jos koe on lyhyempi kuin 3–4 tuntia, on lisääntymisen määrääkin lyhyempi, esimerkiksi 1–2 tuntia.

Monivalintalomakkeen täyttämisen voi olla näkemiseen, hahmottamiseen tai motoriikkaan liittyvistä syistä esteellistä. Paperilomakkeelle on oltava esteetön vaihtoehto tietokoneella vastattavaksi, ja vastaamiseen on oltava tarvittaessa saatavilla kyselyyn perehtynyt avustaja. Kirjallisissa soveltuvuutta tai hakijan persoonallisuutta mittaavissa kokeissa tulisi ensisijaisen vastaustavan olla kirjallinen tai hakijan tulisi voida käyttää valitsemaansa avustajaa yksityisyyden suojan vuoksi.

Jos hakijan äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsinkielisessä oppilaitoksessa ruotsi, on valintakoetta järjestettäessä otettava huomioon äidinkielen vaikutus tehtävän ohjeistuksessa ja arvioinnissa. On tärkeää käyttää selkeää yleiskieltä ja välttää harvinaisia tai selvästi suomalaisen kulttuuriin liittyviä sanoja, jotka eivät olennaisesti liity aiheeseen.

2.2 Taitoja mittaavat kokeet

Yleisperiaatteena on, että kokeet järjestetään jokaiselle myös silloin, kun tarjolla oleva koe ei ole kaikille hakijoille mahdollinen. Kunkin osallistujan kohdalla tulee arvioida hänelle soveltuva tapa osoittaa osaamisensa. Yleisperiaatteesta poikkeavat muun muassa Maanpuolustuskorkeakoulu, Poliisiammattikorkeakoulu sekä merenkulkualan koulutus, joilla on hakijoiden toimintakykyyn liittyviä lakiperusteisia ehtoja.

Taitoja mittaavista kokeista tulisi kerätä tietoa, jotta samantyyppisissä tilanteissa sovellettaisiin yhdenmukaisia kriteereitä.

2.3 Haastattelut

Haastattelijoiden tulee tarpeen mukaan perehtyä viittomakielen tulkin, kirjoitustulkin sekä puhevammaisten tulkin kanssa toimimiseen sekä osata ottaa huomioon esimerkiksi näkövammaisen vaikutus kommunikointiin.

Haastattelijan ja mahdollisen ryhmän jäsenen on hyvä tutustua huonokuuloisen hakijan käytössä olevaan apuvälineeseen ennen haastattelua.

Mikäli hakija tarvitsee puhetulkkia haastattelussa, ryhmätilanteissa, soveltuvuustesteissä ja arvioinneissa, tulee noudattaa yleisiä ohjeita tulkkauksesta ja tulkkitsemisestä.

Tulkkauksen käyttäminen saattaa hiukan pidentää haastatteluaikaa. Lisätietoa saa alueellisesta tulkkitakesuksesta ja tulkeilta.

Sokea tai vaikeasti heikkonäköinen hakija ei haastattelutilanteessa luonnollisestikaan pysty ottamaan katsekontaktia puhekumppaniinsa. Hän ei myöskään pysty tulkitsemaan ilmeitä eikä muuta kehon viestintää. Tämä saattaa vaikuttaa vuorovaikutukseen esimerkiksi siten, että hakija ja haastateltava saattavat puhua toistensa päälle. Tätä ei pidä tulkita puhekumppanista piittaamattomuudeksi tai aggressiivisuudeksi.

2.4 Ryhmätilanteet

Ryhmätilanteissa ohjaajan on hyvä ottaa huomioon, että näkövammaisen hakija ei näe eleitä tai ilmeitä, ja hänen voi olla vaikea päätellä, kenelle puheenvuoro kulloinkin katsekontaktilla siirretään.

Ryhmätilanteen ohjaajan tulee tarvittaessa perehtyä etukäteen toimimiseen viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin kanssa. Hänen on opastettava ryhmän muita hakijoita ja jaettava puheenvuoroja niin, että kuuro tai huonokuuloinen osallistuja saa saman

tiedon keskustelusta ja voi osallistua keskusteluun kuten muutkin.

2.5 Soveltuvuustestit ja arvioinnit

Testaajien ja arvioijien on hyvä perehtyä haastattelu- ja ryhmätilannesuositukseen, korkeakoulun syrjimättömyyslinjauksiin sekä yhdenvertaisuuslakiin. Soveltuvuustesteissä tarkoituksena on testata opiskelijan edellytyksiä alalle ja yksilölliset tarpeet olisi otettava huomioon samaan tapaan kuin muissakin valintakokeen tehtävissä.

2.6 Alasuuntautuneisuuden tai harrastuneisuuden arviointi

Hakijoiden alasuuntautuneisuus ja harrastu-

neisuus tulee arvioida monipuolisesti, vaikka jokin pääsykokeen osio jäisi toiminnallisen esteen takia suorittamatta tai suoritettaisiin tavallista heikommin.

Alasuuntautuneisuutta ja harrastuneisuutta arvioitaessa on pyrittävä ottamaan huomioon hakijoiden toimintaa monipuolisesti. Esimerkiksi asevelvollisuuden suorittaminen tai muu vastaava, mikä ei ole vammaisuuden vuoksi ollut mahdollista, ei saa eriarvoistaa hakijoita epäoikeudenmukaisesti. Työkokemuksen arvottamisessa on muistettava, että vammaisten tai heikosti kielitaitoisten hakijoiden työkokemuksen puute voi johtua työnantajien valikoivuudesta.

3. Esteettömän valintakoetilaisuuden toteuttaminen

3.1 Koetilat ja kalusteet

3.2 Apuvälineet ja teknologia

3.3 Viestintä koetilanteessa

3.4 Tehtävien ja kysymysten esittäminen

3.5 Asiantuntevien tulkkien, avustajien ja kirjurien saatavuus

3.6 Ajankäyttö

3.7 Valvonta

Hakijoiden monenlaisuuden huomiioon ottava ympäristöjen ja käytäntöiden suunnittelu vähentää esteitä. Esteettömyys on kuitenkin viime kädessä toteutettava tilanne- ja hakijakohtaisesti. Hakijan tarpeiden, oppiaineen vaatimusten ja oppilaitoksen arjen yhteensovittamiseksi tarvitaan vuorovaikutusta hakijan ja valintakoetta järjestävien tahojen kesken.

Vuorovaikutus hakijoiden ja korkeakoulun välillä käynnistyy korkeakoulun markkinoinnin ja viestinnän välittämästä tiedosta sekä puskaradion jakamista käsityksistä. Kootusti korkeakoulujen toimintaa kuvaillaan opetushallituksen oppaissa ja nettihauissa. Valintakokeesta kerrotaan tarkemmin korkeakoulun omissa valintaoppaissa, joissa on hyvä esitellä valintakokeen sisältö ja rakenne.

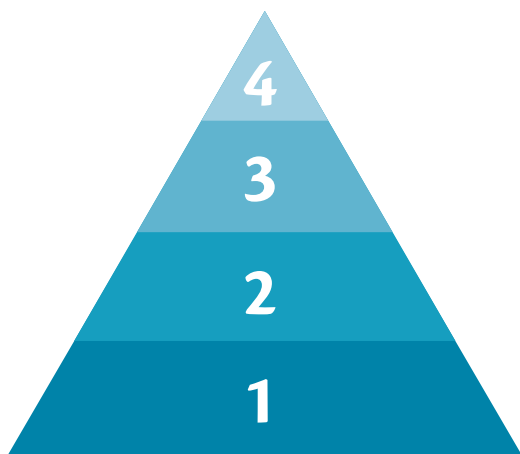
Korkeakoulujen velvollisuus on yhdenvertaisuuslain perusteella ryhtyä tarvittaessa **kohtuullisiin toimenpiteisiin vammaisen opiskelijan opintoihin pääsemistä varten**. Hakijalla on oikeus päättää, mitä hän kertoo terveydentilastaan tai toimintakyvystään. Saadakseen valintakokeeseen tarvitsemansa yksilölliset järjestelyt, hakijan tulee ilmoittaa riittävän ajoissa toiveensa ja perustella jär-

jestelyjen tarve. Käytännössä tähän tarvitaan todistus lääkäriltä ja/tai asiantuntijalta.

ESIMERKKI Näkövammaisten keskusliiton aikuiskoulutussihteeri laati lausunnon, josta selvisi, että hakija tarvitsee heikentyneen näön vuoksi yliopiston valintakokeessa lisäaikaa, kysymykset sopivassa muodossa, mahdollisuuden käyttää henkilökohtaista tietokonetta vastaamiseen sekä erillisen tilan kokeen tekemistä varten. Hakemukseen liitettiin myös silmälääkärin lausunto.

Mahdollisimman esteettömän kokeen järjestämiseksi on otettava joustavasti huomioon

- koetilat ja kalusteet,
- apuvälineet ja teknologia,
- viestintä koetilanteessa,
- tehtävien ja kysymysten esittäminen,
- vastaaminen,
- asiantuntevien tulkkien, avustajien ja kirjurien saatavuus,
- ajankäyttö,
- valvonta ja
- koetilanteen järjestelyistä tiedottaminen henkilöstölle, esimerkiksi valvojille.

Taso 4: Henkilökohtainen tuki, kun yksilölliset järjestelyt tai apuvälineet eivät riitä.

Taso 3: Yksilölliset järjestelyt ja apuvälineet.

Taso 2: Järjestelyt ryhmille, joilla on samankaltaisia tarpeita järjestelyille.

Taso 1: Design for All -periaatteen mukaiset ympäristöt ja käytännöt vastaavat mahdollisimman monen tarpeisiin.

3.1 Koetilat ja kalusteet

Tavoitteena on, että opastus ja pääsy koetilaan sekä tiloissa liikkuminen ja toimiminen ovat esteettömiä kaikille, myös pyörätuolia tai rollaattoria käyttäville. Näkövammaisten osanottajien liikkumista ja toimimista edistävät väri- ja korkeuseromerkinnot. Tila on vaivattomasti löydettävissä, ja sen lähellä samassa kerroksessa on liikkumisesteetön WC. Tilan akustiikka on hyvä, suullista esitystä ja kuuntelutehtäviä varten on käytössä äänen-toistolaitteisto ja induktiosilmukka. Paikalla on säädettäviä istuimia ja pöytiä. Häikäsemättömän yleisvalaistuksen täydentämiseksi on tarjolla kohdevalaisimia.

ESIMERKKI Sähköpyörätuolia käyttäville hakijalle ei löytynyt riittävän korkeaa pöytää. Korkeakoulun tilapalvelusta toimitettiin hakijalle pöytä ”mittatilaustyönä”. Myöhemmin pöydälle oli käyttöä myös muilla opiskelijoilla ja hakijoilla.

Todellisuudessa monien korkeakoulujen tiloista vain osa on esteettömiä edes liikkumisen kannalta. Käytössä olevia tiloja ja niistä tiedottamista voidaan kehittää selvittämällä niiden ongelmakohtat ja laatimalla suunnitelma tarvittavien parannusten toteuttamiseksi (ks. www.esteeton.fi). Uudisrakennusten tilojen esteettömyys kannattaa ottaa huomioon suunnittelun alusta lähtien.

Käytettävien koetilojen esteettömyys ja saavutettavuus on varmistettava. Hakijoille on oltava tarjolla selkeät tiedot ja ohjeet koetilaan saapumisesta sekä ohjeet ja kartta esteettömästä kulkureitistä. Jossain tilanteissa saavutettavuus voi tarkoittaa sitä, että hakijalla on mahdollisuus tutustua koetilaan tai kokeilla kalusteiden sopivuutta ennakolta.

Mikäli mahdollista, avustajan tai tulkin olisi hyvä käydä tutustumassa tiloihin (valaistus, istumajärjestys, näkyvyys) ja laitteisiin, joita valintakokeissa käytetään.

Tulkkausta käytettäessä tulkeille varataan selkeä oma paikkansa koetilasta. Useimmiten tulkkeja on kaksi ja he tarvitsevat oman työtilansa. Kirjoitustulkeille varataan pöytätilat ja tuolit.

Jos samassa koetilassa toimii erilaisia järjestelyjä tarvitsevia hakijoita, on varmistettava, etteivät tehdyt järjestelyt sulje toisiaan pois. Esimerkiksi hakija, jolla on keskittymisvaikeuksia, ei voi työskennellä samassa tilassa tulkkia käyttävän hakijan kanssa. Jos lisäaikaa tarvitseva hakija toimii samassa tilassa muiden kanssa, hänelle on annettava mahdollisuus pitää tauko, kun poistuvien hakijoiden aiheuttama häiriö on voimakkaammillaan kokeen päättyessä.

Lisää tietoa kohdassa Liite 1 Esteetön valintakoeympäristö.

3.2 Apuvälineet ja teknologia

Yleensä apuvälineet myönnetään vammaiselle opiskelijalle terveydenhuollon kautta lääkinnällisenä kuntoutuksena tai Kansaneläkelaitoksen kautta ammatillisena kuntoutuksena.

Jotkin apuvälineet ovat osa toimintaympäristöä (esimerkiksi tilakohtainen induktiosilmukka tai ruudunlukuohjelma tenttiakvaarion koneella), joten korkeakoululla on vastuu niiden hankkimisesta ja ylläpidosta. Monien apuvälineiden yksilöllisyys, teknisen kehittelyn nopeus ja kustannukset rajoittavat korkeakoulujen hankintoja. Apuvälineiden hankintojen, ylläpidon ja päivittäisen työn onnistumiseksi henkilöstö on hyvä perehdyttää tavallisimpiin apuvälineisiin ja niiden kanssa toimimiseen.

Kohdevalaisimia on oltava saatavilla koetilanteeseen. Korkeakoulujen toimitilat tulee

varustaa mahdollisimman kattavasti induktiosilmukkavalmiuksin. Varsinkin suurissa korkeakouluissa kannattaa harkita ruudunluku- tai suurennusohjelman hankkimista. Ohjelman USB-tikkuverio on joustavasti käytettävissä yhdellä koneella kerrallaan koe- tai opiskelutilanteissa.

Lisää tietoa kohdassa Luku 7. Yksilölliset järjestelyt ja apuvälineet.

Usein on käytännöllisintä, että hakija käyttää omia apuvälineitään. Mahdollisuudesta omien apuvälineiden käyttämiseen ja esimerkiksi oman tietokoneen etukäteistarkistuksesta on hyvä kertoa jo ennako-ohjeistuksessa. Tarvittaessa tulisi varautua apuvälineiden käytön periaatteiden läpikäymiseen ja mahdolliseen testaamiseen yhteys henkilön ja kokeen valvojan kanssa. Yhteystiedot lähimpiin teknisiin asiantuntijoihin on syytä selvittää mahdollisten koetilanteessa sattuvien ongelmien varalta.

3.3 Viestintä koetilanteessa

Valintakoetilanteen viestintään tarvitaan henkilöstölle ohjeet, joiden lisäksi tilannekohtaisista viestintätavoista on tarvittaessa sovittava etukäteen.

Valintakokeen yleisen ohjauksen ja ohjeistuksen tulee olla saatavilla **eri aistikanavien** kautta: suullisesti ja kirjallisesti. Kirjallisten aineistojen tulee olla esteettömiä. Vastaavalla tavalla kirjallisesti annettavat, myös taululle kirjoitettavat tai heijastettavat ohjeet on annettava myös suullisesti.

Lisää tietoa kohdassa Liite 2 Esteettömät aineistot ja viestintäkäytänteet.

Koska viittomakielisten ja puhevammaisten henkilöiden kirjoitetun kielen taito vaihtelee, on **etukäteen sovittava yhteisesti** siitä, mitä kokeen aikana tulkitaan ja millaisia kysymyksiä viittomakielinen ja puhevammaisen hakija voi kokeen aikana kysyä. Viittomakielelle käännetty tallenne voisi olla rat-

kaisu siihen, miten hakija voi palata ohjeeseen kokeen aikana. Selkeillä etukäteen tehdyillä sopimuksilla edistetään valintakokeen järjestäjien luottamusta tulkin toimintaan.

Huonokuuloiselle hakijalle voivat koetilanteeseen liittyvät nimenhuudot olla haasteellisia taustahälyn takia. Kun huonokuuloisen hakijan nimi on ensimmäisten joukossa, hän pääsee samalla valintakoetilassa valitsemaan ensimmäisten rivien paikat. Odotusaikojen minimoiminen on eduksi myös hakijoille, joiden liikkuminen tai keskittyminen on vaikeaa tai joilla on kipuja.

3.4 Tehtävien ja kysymysten esittäminen, muu valintakoemateriaali

Jo suunnitteluvaiheessa on otettava huomioon tehtävien vaatimukset hakijalle. Hakijoiden tulee voida tutustua koetta koskeviin ennakkotietoihin ja sopia vastuuhenkilön kanssa tarvittavista järjestelyistä. Kokeen järjestäjä voi näillä tiedoin huolehtia kirjallisessa kokeessa esimerkiksi seuraavista seikoista:

- paperille tulostettujen tekstien fonttikoko on riittävä,
- aineistot ovat sopivassa tiedosto- muodossa,
- kuvista, graafeista ja kaavioista on tekstikuvaus tai taktiiliesitys,
- multimedia-aineistoissa on tekstitys ja tarvittaessa tekstikuvaus,
- saatavilla on apuvälinein varustettu tietokone lukemiseen ja vastaamiseen kirjoittamalla tai puhetta nauhoittamalla,
- lisäaikaa on tarpeeksi,
- avustaja on läsnä.

Korkeakouluissa olisi hyvä tutustua DAISY-muotoisten tallenteiden etuihin. DAISY-rakenne mahdollistaa erilaisten töiden kirjoittamisessa tarvittavien muotoilujen ja viitteiden käytön. Tallentaminen onnistuu Word-

ohjelman lisätoiminnolla ja tallenteesta päästään tuottamaan kuuntelun ja navigoinnin mahdollistava DAISY-kirja.

3.5 Asiantuntevien tulkkien, avustajien ja kirjurien saatavuus

Korkeakoulun puolesta mahdollisesti käytössä olevien **avustajien saatavuus ja perehtyneisyys** tehtävän sisältöön on varmistettava. Hakijalla on oltava mahdollisuus käyttää omaa tulkkiä, avustajaa tai kirjuria.

Viittomakielen tulkit, viitotun puheen tulkit, kirjoitustulkit ja puhetulkit ovat koulutettuja henkilöitä, ja suurimmissa kaupungeissa heidän palvelujaan välitetään koordinoitusti tulkikeskuksista. Usein viittomakielinen ja puhevammaisen hakija etsii itse tulkin, mutta toki sen voi tehdä myös oppilaitos.

Tulkkaus kannattaa ottaa huomioon myös valintakokeen aikataulutuksessa. Jos paikalla on vain yksi tulkki, työrupeamat eivät voi olla kerrallaan kovin pitkiä työn intensiivisyyden vuoksi. Tulkkeskukset antavat mielellään neuvoja käytännön järjestelyihin liittyvissä kysymyksissä.

Valintakokeiden sisällöt ja toteuttamista-

vat vaihtelevat koulutusaloittain ja oppiaineittain hyvinkin paljon. Tehtävään valmistautuessaan tulkki tai tulkit ovat **etukäteen yhteydessä oppilaitokseen**. Tulkki on toimeksiannoistaan aina vaitiolovelvollinen, joten luottamuksellistakin aineistoa voi hänelle antaa.

Tulkkipalveluihin liittyvät linkit:
<http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/Tulkkitoiminta/>
<http://papunet.net/yleis/tulkkipalvelu/>

3.6 Ajankäyttö

Kirjallisessa kokeessa suuntaa antavana ohjeena voitaneen pitää ylioppilastutkinnossa käytössä olevaa 2 tunnin lisäaikaa. Jos koe on lyhyempi kuin 3–4 tuntia, on lisäajan määräänkin lyhyempi, esimerkiksi 1–2 tuntia. Kokonaisaikaa sovittaessa on otettava huomioon varsinaisen kokeen lisäksi tarvittava aika. Taukoja saatetaan tarvita esimerkiksi lepäämiseen, liikkumiseen ja WC:ssä käymiseen.

3.7 Valvonta

Valintakokeessa erityisjärjestelyjä käyttävällä hakijalla on oikeus yhdenvertaiseen valvontaan myös silloin, kun hän suorittaa kokeen erillisessä tilassa.

4. Opiskelijavalinnan esteettömyyden arviointi ja kehittäminen

4.1 Yhtenäiset ohjeet ja käytänteet

4.2 Opiskelijavalintojen esteettömyyden tarkistuslista

4.1 Yhtenäiset ohjeet ja käytänteet

Korkeakoululla tulee olla **yleisohjeistus** valintakokeen esteetöntä toteuttamista ja tarvittavia yksilöllisiä ratkaisuja varten.

Yleisohjeistuksesta on hyvä julkaista kaikkien saataville esteetömmässä muodossa ainakin seuraavat tiedot:

1. Kuinka esteettömiä korkeakoulun fyysiset oppimisympäristöt ovat?
2. Mitä opetuksen ja opiskelun esteettömyyttä edistäviä ratkaisuja on käytössä?
3. Kuka, miksi ja missä voi tarvita valintakokeeseen liittyviä yksilöllisiä järjestelyjä?
4. Mihin järjestelyihin on varauduttu?
5. Miten järjestelyjen tarve otetaan huomioon järjestelmällisesti?
6. Kuka vastaa esteettömyydestä korkeakoulussa keskitetysti ja ketkä eri koulutusten tai toimintojen osalta?
7. Miten haetaan yksilöllisiä järjestelyjä valintakokeeseen?
 - Kenelle, mihin osoitteeseen ja mihin mennessä hakemus toimitetaan?
 - Mitä asioita hakemuksesta tulee ilmetä?
 - Mitä asiakirjoja hakemukseen tulee liittää?
 - Kenen kirjoittamat lausunnot hyväksytään?
 - Miten ja milloin hakijalle tiedotetaan myönnetyistä yksilöllisistä valintakoejärjestelyistä?
 - Miten ja milloin hakija voi esittää muutoksia myönnettyihin yksilöllisiin valintakoejärjestelyihin?

Korkeakoulun eri yksiköillä voi olla omia ohjeita ja käytänteitä, jotka täydentävät yleisohjeistusta.

Ohjeistuksilla ei saa sulkea pois tai rajoittaa jonkin ryhmän tai hakijan tosiasiallisia mahdollisuuksia yksilöllisiin järjestelyihin. Järjestelyjä ei saa esimerkiksi rajata koske-

maan vain vaikeavammaisia hakijoita tai erilaisia oppijoita, joilla on keskivaikea tai vaikea lukihäiriö.

Yhdenvertaisten opiskelumahdollisuuksien toteuttamiseksi avainasemassa ovat **henkilöstön osaaminen sekä käytännöistä sopiminen ja tiedottaminen**. Henkilöstön koulutukseen, avustajien palkkioihin, apuvälineisiin ja lisäajan aiheuttamiin kuluihin tulee varata rahoitus.

Valintakokeen esteettömyydestä ja sen yhdenvertaisuusvaikutuksista on kerättävä palautetta hakijoilta ja henkilöstöltä. Valintakokeen esteettömyys tulee sisällyttää yhtenä arvioitavana kohtana korkeakoulun toiminnan laadun arviointiin.

Tietoa yhdenvertaisuuden ja esteettömyyden toteutumisesta voidaan kerätä erilaisten arviointien yhteydessä lisäämättä merkittävästi kenenkään työtaakkaa tai kyselyjen määrää.

Sama koskee opiskelijarekrytoinnin ja valintakokeen tiedotuksen arviointia. Kun erilaisia markkinointiselvityksiä tehdään jatkuvasti, voidaan samalla kerätä tietoa viestinnän esteettömyydestä ja yhdenvertaisuusvaikutuksista.

Valintakokeiden esteettömyyden toteuttamista varten on usein eduksi, jos järjestelyjen ohjaus tapahtuu keskitetysti. Esimerkiksi Turun yliopistossa vammaisten opiskelijoiden ja erilaisten oppijoiden erityisjärjestelyhakemukset käsitellään tiedekuntien ja vammaisiamiehen yhteistyönä (Turun yliopisto 2008).

4.2 Opiskelijavalintojen esteettömyyden tarkistuslista

Tarkistuslista on arviointiväline korkeakoulun eri toimijoille, muun muassa opiskelijavalinnasta vastaaville, esteettömyysasioista vastaaville, opinto-ohjaajille, opetushenkilöstölle, esimiehille ja johtajille.

1. Opiskelijarekrytointi

- Onko korkeakoulussa esteettömyysasioista vastaava henkilö?
- Ovatto valintakokeita koskevat verkkosivut ja erimuotoiset asiakirjat esteettömiä?
- Onko opetusjärjestelyjen ja opiskeluympäristöjen esteettömyys kuvailtu niin, että hakija voi arvioida niiden sisältämät vaatimukset ja mahdollisuudet?
- Onko koulutuksen sisältämä toiminta kuvailtu niin, että hakija voi arvioida sen sisältämät vaatimukset?
- Onko ilmeisimpien ammattien ja työtehtävien vaatimukset kuvailtu niin, että hakija voi arvioida niiden kiinnostavuutta ja edellytyksiään toimia niissä?
- Ovatto edellä mainitut tiedot saatavilla molemmilla kotimaisilla kielillä ja myös englanniksi?
- Onko hakijalla tilaisuus tutustua henkilökohtaisesti korkeakouluun ja opiskeluun ennen valintakoetta?
- Onko tieto tarvittavasta kirjallisuudesta hakijoiden saatavilla riittävän ajoissa (2 kk + kohtuullinen aika lukemiseen) ennen valintakoetta?
- Ovatto koesuoritusten arviointikriteerit ja opiskelijoiden valintakriteerit hakijoiden saatavilla ennen valintakoetta?
- Onko hakuohjeissa kuvailtu eri koeosuuksien toteutustapa niin, että hakija voi arvioida yksilöllisten järjestelyjen tarpeen?
- Ilmoitetaanko valintakokeen tulokset esteettömästi?
- Onko valintaa koskeva muutoksenhakumahdollisuus esitelty?

2. Valintakokeen suunnittelu

- Varmistetaanko koejärjestelyjen esteettömyys sen sijaan että mukautettaisiin arviointia?
- Suositaanko aineistokoetta ja vapaasti saatavilla olevaa esteetöntä aineistoa kaikissa

mahdollisissa tapauksissa?

- Varmistetaanko kokeeseen tarvittavan kirjallisuuden saatavuus eri muodoissa?
- Suunnitellaanko koetyypin päättämisen yhteydessä tarvittavat suoritusvaihtoehdot ja yksilölliset järjestelyt?
- Haetaanko valintakokeiden suunnitteluun aktiivisesti mukaan vammaisia ja eri vähemmistöihin kuuluvia opiskelijoita?

3. Esteetön valintakoetilaisuus

- Onko koetilaisuuteen valittu mahdollisimman esteettömät tilat?
- Onko koetilojen löytäminen tehty mahdollisimman helpoksi opastuksella ja ohjeistuksella?
- Onko koetilaisuuden valvojat ja ohjaajat perehdytetty esteettömään viestintään?
- Onko koetilaisuuden valvojat ja ohjaajat perehdytetty tavallisimpiin apuvälineisiin?
- Onko henkilöstöä ohjeistettu, miten ongelmatilanteissa toimitaan?
- Onko valvojilla yhteystiedot lähimpiin teknisiin asiantuntijoihin mahdollisten koetilanteessa sattuvien ongelmien varalta?

4. Yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen

- Käytetäänkö ylioppilastutkintolautakunnan hakijalle myöntämiä järjestelyjä valintakoejärjestelyjen perustana?
- Myönnetäänkö yksilölliset järjestelyt yhdenmukaisesti lääkärin tai asiantuntijan lausunnon perusteella?
- Onko korkeakoululla toimielin tai asiantuntija, joka voi antaa järjestelyjä koskevan suosituksen?
- Onko hakijalla tilaisuus keskustella tarvitsemistaan järjestelyistä asiantuntijan tai korkeakoulun esteettömyysasioista vastaavan henkilön kanssa ennen valintakoetta?

5. Opiskelijavalinnan esteettömyyden arviointi ja kehittäminen

- Arvioidaanko yhdenvertaisuuden toteutumista opiskelijavalinnoissa?
- Kerätäänkö kaikilta hakijoilta palautetta kokeen ja järjestelyjen esteettömydestä?
- Kerätäänkö valintakoejärjestelyihin osallistuneelta henkilöstöltä palautetta?
- Kehitetäänkö opiskelijavalinnan yhdenver-

taisuutta yhteistyössä mahdollisimman monien erilaisten ryhmien ja yksilöiden kanssa?

- Ovatko yhdenvertaisuuden toteutumista koskevat arvioinnit ja suunnitelmat julkisia?
- Arvioidaanko opiskelijarekrytoinnin ja valintakoetiedotuksen määrää ja laatua?
- Tarkistetaanko korkeakoulun ohjeet opiskelijavalinnan esteettömyyden toteuttamiseksi vuosittain arvioinnin perusteella?

5. *Opiskelun esteettömyys ja lainsäädäntö*

5.1 Opiskelijavalintojen yhdenvertaisuus

5.2 Opiskelun yhdenvertaisuus

5.1 Opiskelijavalintojen yhdenvertaisuus

Sekä yliopisto että ammattikorkeakoulu voivat lain mukaan tarvittaessa valita opiskelijansa päättämillään perusteilla. Perusteet eivät voi kuitenkaan olla sellaisia, että ne rikkovat perustuslain säädöksiä yhdenvertaisuudesta. Hakijoita on kohdeltava yhdenvertaisesti. Hakijoille on annettava selvät ohjeet siitä, miten opiskelijavalintaan voi hakea oikaisua.

Kukin korkeakoulu voi päättää itse, miten toteuttaa valintakokeet ja tarvittavat yksilölliset ja erityisjärjestelyt niin, että kaikkia hakijoita kohdellaan yhdenvertaisesti. On kaikkien kannalta parempi, että erityisjärjestelyt sujuvat mutkattomasti. Toisaalta oppilaitoksen on syytä varmistaa, että erityisjärjestelyjä ei käytetä väärin niin, että muiden hakijoiden oikeusturva kärsii. Hakijalta pyydetään asiantuntijan lausunto, esimerkiksi luki-häiriöstä voidaan vaatia lääkärintodistus.

Mikäli valintakokeessa on osioita, joihin joidenkin hakijoiden on mahdoton osallistua, esimerkiksi liikunnallisia tehtäviä, oppilaitoksen on syytä pohtia, voisiko mitattavan taidon osoittaa muuten, vaikkapa sovelletulla kokeella. Valintakokeen järjestelyissä voi ilmetä myös äkillisiä ja tilannekohtaisia muutoksia, esimerkiksi sairastumisia.

Ylioppilastutkintolautakunnalla on tarkat ohjeet niiden ylioppilaskokelaiden varalle, jotka tarvitsevat erityisjärjestelyjä kokeessa. Niistä on hyötystä myös valintakokeiden järjestämiseen korkeakouluille. Ohjeissa otetaan huomioon

- kuulovammaiset kokelaat
- luku- ja kirjoitushäiriöiset kokelaat
- vieraskieliset kokelaat
- sairaat ja vammaiset kokelaat.

Korkeakoulu saa itse päättää valintakritee-

reistään, joten se voi ottaa hakijan opiskelijaksi, vaikka hän ei vammastaan tai sairaudesta riippuvasta syystä voi lainkaan osallistua valintakokeeseen. Tällöin oppilaitoksella on luonnollisesti oltava tieto siitä, että hakija selviytyisi opinnoista, joihin hakee.

Erityisjärjestelyt eivät saa vaikuttaa valintakokeen arvosteluun niin, että se koituisi hakijan vahingoksi. Niiden takia ei saa esimerkiksi vähentää hakijan pisteitä.

Korkeakoulujen olisi hyvä esittää mahdollisimman selkeästi ja näkyvästi, mihin erityisjärjestelyjä tarvitsevan opiskelijan on otettava yhteyttä ja mitä järjestelyjen saaminen vaatii. Sekä sähköisessä että painetussa opiskelijavalintaoppaassa on syytä kertoa selvästi paitsi valintakoejärjestelyistä myös sellaisia tietoja, jotka liittyvät opiskelun sujumiseen sitten, kun on päässyt opiskelemaan. Sähköisen version luettavuus apuvälineillä kannattaa varmistaa, ks. esimerkiksi Julkishallinnon verkkopalveluja koskevaa suositusta JHS 129. Painettua materiaalia olisi hyvä saada myös isotekstisenä. Kun päätetään, millä tavoin hakija voi ottaa yhteyttä korkeakouluun saadakseen tarvitsemansa erityisjärjestelyt, on syytä ottaa huomioon erilaiset tavat kommunikoida.

5.2 Opiskelun yhdenvertaisuus

Mahdollisuuksien tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat suomalaisen yhteiskuntapolitiikan keskeisiä periaatteita. Suomi edistää ihmisten yhdenvertaisuutta omalla lainsäädännöllään ja osallistumalla tiiviisti kansainväliseen toimintaan vammaisten oikeuksien toteutumiseksi. Yhdenvertaisuus tarkoittaa, että kaikkien ihmisten oikeudet toteutuvat. Käytännön yhdenvertaisuustyö ei ole tasapäis-tämistä, vaan yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Perustuslaissa säädetään yhteiskunnan velvollisuudesta huolehtia ihmisten perus-

oikeuksien toteutumisesta. Yhteiskunnallisiin toimijoina korkeakoulujenkin on huolehdittava, että kaikkien ihmisten sivistykselliset ja muut oikeudet toteutuvat. Viranomaisten tehtävä on myös **poistaa yhdenvertaisuutta haittaavat esteet**. Koulutuksessa tämä mahdollistamisen periaate tarkoittaa, että **oppilaitosten on pidettävä huoli tilojen, opetusmateriaalien ja opetuksen esteettömyydestä sekä mahdollisista yksilöllisten tarpeiden mukaisista järjestelyistä**.

Opiskelijalla on oikeus vaatia toimenpiteitä opiskelun esteiden poistamiseksi ja myös saada niitä.

Yhdenvertaisuudesta on säädetty perustuslaissa ja tarkemmin yhdenvertaisuuslaissa. Koulutus kuuluu yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan. Ihmisellä on oikeus osallistua koulutukseen riippumatta hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan, esimerkiksi vammaisuudesta. Mikäli henkilö asetetaan ilman painavaa syytä eriarvoiseen asemaan ominaisuuksiensa perusteella, syyllistytään syrjintään. Välitöntä syrjintää on esimerkiksi se, että opiskelijaa ei hyväksytä oppilaitokseen tai kurssille hänen vammaisuutensa vuoksi. Välillisestä syrjinnästä on hyvä esimerkki muun muassa sähköinen tentti-ilmoittautuminen, jota näkövammaisen opiskelija ei aina voi käyttää. Syrjintänä voidaan pitää myös sitä, että kohtuulliset yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet jätetään toteuttamatta.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset edellyttävät, että ihmiset ovat yhdenvertaisia ja että heidän oikeutensa muun muassa koulutukseen toteutuvat. YK:n ihmisoikeuksien julistus koskee myös vammaisia. Lisäksi Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi vuonna 2006 vammaisten oikeuksia koskevan ihmisoikeussopimuksen, jonka Suomi on allekirjoittanut ja aikoo ratifioida lähitulevaisuudessa. Suomalaisen yhden-

vertaisuuslain juuret ovat Euroopan unionin yhdenvertaisuusdirektiivissä. On syytä huomata, että **vammaiset ja erilaiset opiskelijat voivat olla myös vaihto-opiskelijoita**, joiden lähettämiseen tai vastaanottamiseen liittyviä kysymyksiä korkeakoulujen on ratkaistava.

Yliopisto- ja ammattikorkeakoululaeissa säädetään niiden tehtävistä ja toiminnasta. Lait on syytä muistaa, vaikka niissä ei erikseen puhuta opiskelijoista, joilla on erityistarpeita. Korkeakoulujen on toimittava niin, että kaikilla on tosiasiaa samanlaiset mahdollisuudet saada ylimmän asteen koulutusta, sikäli kuin he ovat täyttäneet opiskelijavallinnan kriteerit. Luonnollisesti lait koskevat kaikilta osin myös niitä ihmisiä, joilla on erityistarpeita.

Kaikkien etujen mukaista on ehkäistä syrjintää varmistamalla, että opiskeluympäristö ja -käytänteet ovat mahdollisimman monenlaisille opiskelijoille sopivia. On kuitenkin myös sellaisia yksilöllisiä tarpeita, jotka vaativat erillisiä toimenpiteitä riippumatta tilojen ja käytänteiden toimivuudesta. Niihin vastaaminen on **positiivista erityiskohtelua, jota yhdenvertaisuuslaki edellyttää**. Esimerkiksi lisäaika tentissä on tällainen yksilöllisen tarpeen edellyttämä toimenpide. Sekä opiskelupaikan että opiskelijan kannalta on viisasta varautua yksilöllisiin tarpeisiin hyvissä ajoin muun muassa varaamalla tarpeeksi henkilökuntaresursseja ja kouluttamalla henkilöstöä.

Yhdenvertaisuuslaki edellyttää viranomaistahoilta, siis myös korkeakouluilta, yhdenvertaisuussuunnitelmaa etnisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi. Suunnitelman voi ilman muuta tehdä laajemminkin niin, että se sisältää myös muut erityisryhmät, kuten vammaiset ja erilaiset oppijat. Siihen voi kirjata, millä tavalla yksilölliset tarpeet otetaan huomioon. Jos suunnitelma tehdään

huolellisesti, siitä on paljon hyötyä käytännössä. Suunnitelman laatimisessa kannattaa hyödyntää niitä kokemuksia, joita vammaisilla ja erityisjärjestelyjä tarvitsevilla ihmisillä on.

Lainsäädäntö ja ohjeet

- Ammattikorkeakoululaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030351>
- Ammattikorkeakouluasetus <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030352>
- Asetus ammattikorkeakoulujen yhteishakujärjestelmästä <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030353>
- Julkishallinnon verkkopalveluja koskeva suositus JHS 129 <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS129/JHS129.html>
- Lukiolaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980629>
- Perustuslaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

- Suomen Rakentamismääräyskokoelman (RakMk) osa F1. <http://www.finlex.fi/data/normit/28203-F1su2005.pdf>
- Yhdenvertaisuuslaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>
- Yliopistolaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970645>
- Yliopistoasetus <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980115>
- Ylioppilastutkintolautakunnan ohjeet <http://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/maaraykset/erityis/>
- YK:n Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus <http://www.ykliitto.fi/ihmisoikeusjulistus/etusivu>
- YK:n sopimus vammaisten oikeuksista <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=259>

6. Yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen

- 6.1 Hakijat, joiden näkö on heikentynyt
- 6.2 Hakijat, jotka ovat sokeita
- 6.3 Hakijat joilla on kuulovamma
- 6.4 Hakijat, joilla on puhevamma
- 6.5 Hakijat, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia
- 6.6 Hakijat, joilla on liikkumisrajoitteita
- 6.7 Hakijat, jotka ovat viittomakielisiä kuuroja
- 6.8 Hakijat, joilla on pitkäaikaissairaus
- 6.9 Hakijat, joilla on psyykinen sairaus
- 6.10 Hakijat, joilla on luki-vaikeus
- 6.11 Hakijat, jotka kuuluvat autismin kirjoon
- 6.12 Hakijat, joilla on ADHD
- 6.13 Hakijat, jotka kuuluvat kulttuuri- tai kielivähemmistöön

Tässä käytetyn luokittelun tarkoituksena on auttaa korkeakoulujen henkilöstöä jäsentämään ihmisten erilaisuutta valintakoekäytänteiden järjestämiseksi. Todellisuudessa luokat voisi muodostaa monella muullakin tavalla. Luokkien rajat ovat epämääräisiä, ja sama henkilö voi kuulua useisiin luokkiin samanaikaisesti tai eri yhteyksissä eri luokkiin. Lääketieteellisestä näkökulmasta muodostettu luokitus tai diagnoosi on ongelmakeskeinen ja sellaisenaan riittämätön sosiaalisen tai pedagogisen esteettömyyden kehittämiseksi. Yksinomaisena lähestymistapana lääketieteellisesti painottuva näkökulma voi olla jopa haitallinen. Tavoitteena tulee olla **erilaisten ihmisten ja ympäristöjen mahdollisimman suotuisa vuorovaikutus**.

Yksilöllisten järjestelyjen lähtökohtana tulee olla **todennettu tarve**, ei pelkästään vamma, sairaus tai kuuluminen johonkin ryhmään. Jos koesuoritusta haittaavia tekijöitä on useita, niiden yhteisvaikutus esimerkiksi ajankäyttöön on otettava riittävästi huomioon. Riippumatta vamman tai sairauden diagnooseista tarvittavat ratkaisut vaihtelevat henkilö- ja tilannekohtaisesti:

- sopeutuminen omaan vammaan tai sairauteen vaihtelee,
- vaihtoehtoisten toimintatapojen hallinta vaihtelee,
- oma suorituskkyky vaihtelee,
- apuvälineiden, avustajan ja tulkin tarve vaihtelee.

Ylioppilastutkintolautakunnan päätökset on perusteltua ottaa huomioon. Jos hakijalle on myönnetty ylioppilastutkinnossa erityisjärjestelyjä eikä hänen tilanteensa ole olennaisesti muuttunut, on johdonmukaista soveltaa vastaavia järjestelyjä.

Käytettävissä oleva dokumentaatio on

kuitenkin vain suuntaa-antavaa tietoa. Hakijan tarpeiden, oppiaineen vaatimusten ja korkeakoulun käytänteiden yhteensovittamiseksi tarvitaan **keskustelua hakijan kanssa sekä vuorovaikutusta eri tahojen välillä**. Seuraavia erilaisia ryhmiä koskevia esimerkkejä voidaan käyttää tämän vuorovaikutuksen tukena.

6.1 Hakijat, joiden näkö on heikentynyt

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- omat apuvälineet,
- kohdevalaisin,
- lisäaikaa,
- ohjeet ja kirjalliset tehtävät toivotunlaisessa muodossa: tulosteena, levykkeellä tai muistitikulla,
- avustaja.

Heikentynyt näkö voi merkitä alentunutta näöntarkkuutta tai muita toiminnallisia ongelmia. Tilanteet ovat yksilöllisiä, joten vakioratkaisu ei ole. Kokeessa tulee olla mahdollisuus käyttää henkilökohtaisia apuvälineitä.

Lääketieteellisten tosiseikkojen lisäksi on otettava huomioon yksilön itsensä kuvaamat toiminnalliset ongelmat kuten häikäistyminen ja hämäränäön ongelmat. Hyvällä valaistuksella on erityisen suuri merkitys. Kohdevalolla voidaan parantaa tilan valaistusta yksilöllisen tarpeen mukaan.

Näön heikentyminen hidastaa usein lukemista. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaamiseksi on perusteltua saada lisäaikaa kokeen suorittamiseen. Lisäajan tarkoituksena on kompensoida lukemisen hitautta, ei antaa lisää aikaa ajattelulle.

Tarpeellisen ja kohtuullisen lisäajan määrä riippuu koetyypistä. Paljon lukemista edellyttävät aineistotehtävät ja monivalinta-

kysymyksiä sisältävät kokeen osat edellyttävät enemmän lisäaikaa kuin esimerkiksi yksi esseelaihe. Suuntaa antavana ohjeena voitaneen pitää ylioppilastutkinnoissa käytössä olevaa 2 tunnin lisäaikaa. Jos koe on lyhyempi kuin 3–4 tuntia, on lisäajan määrään lyhyempi, esimerkiksi 1–2 tuntia.

Monivalintalomakkeen käyttö saattaa olla ongelmallista. Jos näkö on heikentynyt, pitäisi olla mahdollisuus merkitä vastaukset lomakkeen sijasta paperille, jotta vältyttäisiin riskiltä merkitä vahingossa vastaus väärälle riville tai sarakkeeseen, siis eri kohtaan kuin mihin vastaaja on sen tarkoittanut.

Ohjeet ja kirjalliset tehtävät tulee saada opiskelijan arvion perusteella sopivassa muodossa, riittävästi suurennettuna, pistekirjoituksena tai tekstinä levykkeellä tai muistitikulla.

6.2 Hakijat, jotka ovat sokeita

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- omat apuvälineet,
- lisäaikaa,
- ohjeet ja kirjalliset tehtävät toivotunlaisessa muodossa tulosteena, levykkeellä tai muistitikulla,
- avustaja.

Omat apuvälineet ovat valintakokeesta ja opiskelusta suoriutumisen kannalta olennaisen tärkeitä, joten hakijan tulee voida käyttää omia apuvälineitään. Esimerkiksi tietokone näkövammaisen apuvälineineen on yksilöllisesti sovitettu ja säädetty kunkin käyttäjän tarpeisiin.

Työskentely on sujuvaa ja luotettavaa vain juuri omalla tutulla koneella, jossa esimerkiksi puhesynteesi toimii siten kuin käyttäjä haluaa. Näppäimistöissä saattaa olla käytössä erilaisia orientoitumismerkkejä, joiden puuttuminen hidastaa kirjoittamista ja lisää

kirjoitusvirheiden mahdollisuutta.

Ohjeet ja kirjalliset tehtävät tulee saada levykkeellä, muistitikulla tai pistekirjoituksena.

6.3 Hakijat, joilla on kuulovamma

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- kuulemisen apuvälineet (FM-laite, ryhmäkuuntelulaite, induktiosilmukka),
- meluton tila, jossa on lyhyt jälkikaiunta-aika,
- ohjeet ja tehtävät selvästi esitettynä ja kirjallisesti,
- viittomakielen, viitotun puheen tai kirjoitustulkki.

Kuulovammaisella hakijalla tarkoitetaan huonokuuloista, kuuroutunutta ja sisäkorvaistutetta käyttävää henkilöä.

Huonokuuloinen henkilö kommunikoi yleensä puheella ja käyttää kuulemisessaan apuvälineenä kuulokojetta. Joillakin kuulovammaisilla on käytössään sisäkorvaistute.

Kuuroutunut on henkilö, joka on menettänyt kuulonsa puheen oppimisen jälkeen. Hän kommunikoi useimmiten puheella ja käyttää tarvittaessa tulkkia.

Lisäksi monet huonokuuloiset ja sisäkorvaistutetta käyttävät henkilöt voivat käyttää muita teknisiä apuvälineitä, kuten FM-laitetta, ryhmäkuuntelulaitetta tai induktiosilmukkaa, jos sellainen on asennettu tilaan.

Huonokuuloisen ja sisäkorvaistutetta käyttävän henkilön kuulemista hankaloittavat kaikuisat tilat, suuret ryhmät ja taustahäly, joka syntyy ilmastointilaitteista, loisteputkista sekä muiden henkilöiden ja ympäristön tuottamista äänistä.

Tilojen akustiikkaa voidaan parantaa äänieristyslevyillä. Tuolien ja pöytien jalkojen alle voi laittaa pehmusteet, jotka hiljentävät niiden siirtämisestä aiheutuvaa hälyä.

Jos valintakoe pidetään suuressa tilassa, tulisi ensisijaisen äänensiirtoratkaisun olla induktiosilmukka. Jotkut huonokuuloiset saattavat käyttää FM-laitetta, jossa ääni siirtyy lähetinmikrofonista erilliseen vastaanotinyksikköön. FM-laite soveltuu kuitenkin vain sellaisiin tilanteisiin, joissa tilassa on yksi huonokuuloinen. Yleisissä tiloissa tulee käyttää äänentoistojärjestelmää, vaikka niissä ei olisikaan induktiosilmukkaa.

Koetilaisuuden valvojan pitää varmistaa, että valintakokeen alussa annettavat yleisohjeet kuulevat kaikki tai että ne jaetaan kirjallisesti.

Kuulovamman hakijan paikan on hyvä olla eturivillä, jotta kuuleminen ja huulilialku helpottuisivat.

Kuulovammaisella hakijalla on oikeus tulkin käyttöön kaikissa koetilanteissa. Tarvitessa lisäaika ja tulkin käyttö on otettava huomioon ryhmätilanteissa sekä käytettävissä av-materiaalia, esimerkiksi videoita.

Ryhmähaastatteluisissa ja muissa tulkattavissa tilanteissa tulkeille on varattava selkeä oma paikka. Useimmiten tulkkeja on kaksi, ja he tarvitsevat oman tilansa. Kirjoitustulkeille on välttämätöntä varata pöytätilat ja säädettävät tuolit.

6.4 Hakijat, joilla on puhevamma

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- kommunikoinnin apuvälineet,
- omat kirjoittamisen apuvälineet,
- rauhallinen tila,
- puhevammaisten tulkki,
- lisäaika,
- ohjeet ja kysymykset toivotunlaisessa muodossa tulostettuna tai muistitikulla.

Puhevammainen henkilö voi ilmaista itseään epäselvällä puheella, yksittäisillä sanoilla, kommunikoinnin apuvälineillä tai tulkin

avustuksella. Hänellä voi olla teknisen apuvälineen rinnalla käytössään erillinen manuaalinen kommunikoinnin ja kirjoittamisen apuväline tai puhetulkki. Jos puhevammaisen hakijan kommunikointi vie paljon aikaa, työskentelyyn voidaan tarvita myös taukoja.

Ryhmähaastatteluisissa ja muissa tulkattavissa tilanteissa puhetulkeille on varattava selkeä oma paikka. Useimmiten tulkkeja on kaksi, ja he tarvitsevat oman tilansa. Kirjoitustulkeille on välttämätöntä varata pöytätilat ja säädettävät tuolit.

6.5 Hakijat, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia

Valintakokeessa hakijan tulisi tarpeen mukaan saada käyttöönsä

- lisäaika,
- selkeät ohjeet, jotka esitetään sekä sanallisesti että kirjallisesti,
- kommunikoinnin apuvälineet,
- puhevammaisten tulkki,
- mahdollisuus taukoihin,
- mahdollisuus tietokoneen käyttöön,
- rauhallinen tila.

Opiskelijat, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia, eli vaikeuksia puheen ymmärtämisessä tai tuottamisessa, tarvitsevat erityisesti lisäaika, mahdollisuutta käyttää puhevammaisten tulkkia tai muita kommunikoinnin apuvälineitä sekä mahdollisuutta taukoihin.

6.6 Hakijat, joilla on liikkumisrajoitteita

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- liikkumisesteettömät koetilat, kulkuväylät ja WC,
- sopivat kalusteet,
- mahdollisuus tietokoneen käyttöön,
- lisäaika,
- avustaja,

- omat kirjoittamisen apuvälineet ja muut apuvälineet,
- kirjuri.

Koetilan ja koetilaan johtavan reitin sekä wc-tilojen esteettömyys on selvitettävä ennalta, samoin kalusteiden toimivuus ja niihin liittyvät tarpeet.

Esimerkiksi pyörätuolin käyttäjälle tulee varata säädettävä tai sopivan korkuinen pöytä. Tuki- ja liikuntaelinsairaudet, esimerkiksi selkäsairaudet, edellyttävät usein koko työpisteen räätälöintiä, joten hakijalla on oltava mahdollisuus kokeilla pisteen toimivuus etukäteen. Liikkumisrajoitteisuuteen liittyy usein myös käsien toiminnan vaikeutta, joka saattaa edellyttää erityisjärjestelyjä tai avustajaa.

6.7 Hakijat, jotka ovat viittomakielisiä kuuroja

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- tulkki,
- lisäaikaa,
- ohjeet ja tehtävät selvästi esitettynä ja kirjallisesti.

Viittomakielisellä kuurolla hakijalla on oikeus tulkin käyttöön kaikissa koetilanteissa. Tarvittaessa lisäaika ja tulkin käyttö on otettava huomioon myös ryhmätilanteissa ja käytettäessä av-materiaalia, esimerkiksi videoita.

Lisää tietoa luvussa 7. Yksilölliset järjestelyt ja apuvälineet

6.8 Hakijat, joilla on pitkäaikaissairaus

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- taukoja työskentelyyn,
- mahdollisuus liikkua,
- mahdollisuus tietokoneen käyttöön,

- lisäaikaa,
- oma työtila,
- säädettävät kalusteet,
- avustaja.

Hakijan, jolla on kroonisia kiputiloja tulee tarvittaessa voida pitää taukoja ja liikkua kokeen kestäessä. Myös lisäaika ja oma työtila saattavat olla tarpeen.

6.9 Hakijat, joilla on psyykinen sairaus

Pitkäaikaissairauden yhteydessä esitettyjä järjestelyjä voidaan soveltaa myös psyykkisesti sairaiden hakijoiden kohdalla. Lisäksi psyykkisesti sairaan hakijan tulee saada tarpeen mukaan käyttöönsä kohtien 6.10-6.12 järjestelyt kuten

- häiriötön tila tai väljempi istumispaikka ja korvatulpat,
- selkeästi esitetyt kysymykset ja vastausohjeet,
- mahdollisuus tarkentaa asioita lisäkysymyksillä.

Psyykkisiin sairauksiin liittyy usein kognitiivisia toimintarajoitteita kuten muistin, keskittymisen ja tarkkaavaisuuden ongelmia, hahmottamisvaikeuksia ja toiminnanohjauksen ongelmia. Informaation prosessointi voi olla hitaampaa. Työskentely pitkään yhtäjaksoisesti saattaa myös olla vaikeaa.

ESIMERKKI Hakija, jolla oli ahdistushäiriö (paniikkihäiriö), halusi tutustua valintakoetilaan ennakolta. Hän kertoi, että jännittävässä ja stressaavassa tilanteessa täysin outoon paikkaan ja vieraiden ihmisten keskelle meneminen lisää ahdistuneisuutta ja paniikin tunnetta. Tilaan tutustuminen järjestyi, kun kerrottiin, miksi se oli hakijan kannalta välttämätöntä.

6.10 Hakijat, joilla on luki-vaikeus

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- lisääaikaa,
- häiriötön tila tai väljempi istumispaikka ja korvatulpat,
- selkeästi esitetyt kysymykset ja vastausohjeet,
- kysymyspaperissa selkeä ja riittävän suuri fontti,
- mahdollisuus suulliseen kokeeseen,
- tietokone ja muut tarvittavat apuvälineet
- arviointi, jossa kirjoitusvirheet eivät vaikuta kokeen tulosta alentavasti.

Monelle lukivaikeuksiselle hakijalle lisäaika on tärkein järjestely. Joku on hidas kirjoittaja ja tarvitsee aikaa tekstin tuottamiseen. Toinen taas saattaa olla hidas lukija ja tarvita lisäaikaa aineistotehtäviin.

Monen keskittymistä häiritsee, jos ihan vieressä istuu joku. Mahdollisuuksien mukaan tulisikin varata muutama rivi sellaiseen käyttöön, että opiskelijoilla on mahdollisuus istua väljemmin, tyhjä tuoli kummallakin puolella. Paras ympäristö on häiriötön ja hiljainen tila, mikä yleensä vaatii lisävalvojan. Mikäli tämä ei ole mahdollista, voidaan vähimmäisratkaisuna tarjota korvatulppia valintakokeeseen osallistuville.

Koekysymykset tulee kirjoittaa selvällä ja tarpeeksi suurella fontilla, ja kappaleet ja kysymykset tulee erotella selkeästi toisistaan. Kysymykset muotoillaan siten, ettei niitä voi ymmärtää monella eri tavalla tai väärin. Jos yhdessä kysymyksessä on monta alakohdtaa, ne numeroidaan selkeästi allekkain, ensin yleiskysymys ja sitten sitä seuraavat lisäkysymykset.

Myös valintakokeeseen vastaamisen ohjeituksessa on hyvä muistaa selkeys ja tark-

kuus. Jos kaikkiin kysymyksiin odotetaan vastausta, kannattaa mainita selvästi, että kysymykset eivät ole vaihtoehtoisia.

Monivalintatehtäviä pitäisi välttää. Suullisen vastaamisvaihtoehdon mahdollisuus on suositeltava. Lukivaikeuteen voi liittyä todella huono käsiala, ja tällöin tietokoneen käyttö tulisi sallia. Tietokoneen täytyy tietenkin olla irti verkosta. Koneen käyttämiseen on varattava tila, etteivät muut kokeeseen osallistuvat häiriinny.

Yleensä koetilan hyvä akustiikka ja valaistus ovat tärkeitä sekä hakijoille, joilla on kuulo- tai näkövamma että hakijoille, joilla on lukivaikeus. Kirjoitusvirheet eivät saa vaikuttaa arviointiin, vaan arvioinnissa tulee mitata todellista osaamista.

6.11 Hakijat, jotka kuuluvat autismin kirjoon

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- selkeä ja yksiselitteinen ohjeistus ja kysymykset,
- mahdollisuus asioiden tarkentamiseen lisäkysymyksillä,
- häiriötön ympäristö (esimerkiksi paperin rapina voi häiritä keskittymistä),
- mahdollisuus oman, rauhallisen tilan käyttöön,
- mahdollisuus olla samassa tilassa koko kokeen ajan,
- mahdollisuus tietokoneen käyttöön.

6.12 Hakijat, joilla on ADHD

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- häiriötön ympäristö,
- mahdollisuus valita istumapaikkansa,
- mahdollisuus oman, rauhallisen tilan käyttöön,
- selkeä ohjeistus suullisena ja kirjallisena,
- apuvälineet, yleisimmin tietokone,

- lisääikaa,
- tauot ja mahdollisuus liikkua.

ADHD-oireet ja siihen usein liittyvät liitännäisoireet vaihtelevat eri tavoin eri ihmisillä. Tämän vuoksi valintakokeen järjestelyjä olisi hyvä miettiä myös tapauskohtaisesti ja ottaa huomioon esimerkiksi lääkärin tai muun asiantuntijan lausunto.

Valintakokeesta tiedottamisen tulee olla selkeää, ja valintakoetilanteen yleisen ohjeistuksen on tärkeää olla saatavilla etukäteen. On hyvä kertoa mitä koetilanteessa tapahtuu, miten toimitaan, kuinka paljon aikaa on, keneltä voi kysyä lisätietoa jne.

Valintakoetilanteen tulisi olla mahdollisimman rauhallinen. Tarkkaavaisuushäiriöinen voi häiriintyä pienistäkin ympäristön ärsykkeistä, joten suositeltavaa olisi, että hän saisi valita esimerkiksi istumapaikkansa itse. Jollekin henkilölle voi koetilan edessä istuminen olla ensiarvoisen tärkeää, kun taas toinen haluaa istua takarivissä, josta hän voi katseellaan kontrolloida mahdollisia häiriötekijöitä. Joissakin tapauksissa valintakoe voisi olla tarkoituksenmukaista suorittaa yksin rauhallisessa tilassa.

Koetilanteessa ohjeistukset on hyvä antaa selkeästi vaihe vaiheelta sekä sanallisesti että kirjallisesti. Kirjallinen toimintaohje on tärkeää olla esillä koko kokeen ajan, koska työmuistin kapeus ja toiminnan ohjauksen ongelmat vaikeuttavat ohjeiden mielessä pitämistä sekä toiminnan itsenäistä suunnittelua ja toteuttamista. Hakijoilla, joilla on ADHD, tulisivatkin tarvittaessa olla mahdollisuus

kysyä lisäohjeita oppilaitoksen nimeämältä henkilöltä.

Hakija, jolla on ADHD voi tarvita apuvälineitä valintakokeessa. Tietokone on näistä tavallisin. Tietokoneella kirjoittaminen on usein nopeampaa ja selkeämpää, erityisesti jos henkilöllä on lukivaikeutta, joka on tyyppillinen liitännäisoire. Hakija voi tarvita myös lisääikaa koetilanteessa, koska ADHD vaikeuttaa usein tarkkaavaisuuden ylläpitämistä pitkäkestoisesti.

Oppilaitoksissa olisikin hyvä miettiä, voiko koetilanteen järjestää vaiheittain, jolloin työn määrä ei kerralla olisi liian kuormittava tarkkaavaisuudelle. Jos koetilanne tulee järjestää yhden päivän aikana, tarvitsee hakijan, jolla on ADHD voida pitää välillä taukoja. Optimaalisen vireystason ylläpitämiseksi hakijalle tulee sallia tarvittaessa pieni motorinen liikehdintä.

6.13 Hakijat, jotka kuuluvat kulttuuri- tai kielivähemmistöön

Valintakokeessa hakijan tulisi saada tarpeen mukaan käyttöönsä

- samaa sukupuolta oleva valvoja tarkistamaan identiteetti erillisessä tilassa, jos henkilöllisyyden toteaminen on vaikeaa vaatetuksen, esimerkiksi hunnun käytön takia,
- mahdollisuus valita tietty paikka koesalissa kulttuurisiin perusteisiin.

On tärkeää käyttää ohjeistuksessa ja kokeessa selkeää yleiskieltä ja välttää harvinaisia tai selvästi suomalaiseen kulttuuriin liittyviä sanoja, jotka eivät olennaisesti liity aiheeseen.

7. Yksilölliset järjestelyt ja apuvälineet

7.1 Tulkki

7.2 Avustavat henkilöt

7.3 Avustaja- ja opaskoirat

7.4 Apuvälineet

7.1 Tulkki

Tulkkipalvelua voivat käyttää ihmiset, joiden on vaikea ilmaista itseään puheen avulla tai ymmärtää puhetta. Tulkkipalvelua voi käyttää kaikissa tilanteissa, joissa ihmiset kohtaavat ilman yhteistä kieltä tai kommunikointikeinoa.

7.1.1 Tulkki valmistautuu tehtäväänsä

Valintakokeiden sisällöt ja toteuttamistavat vaihtelevat koulutusaloittain ja oppiaineittain hyvinkin paljon, ja siitä syystä tehtävää hoitava tulkki tai tulkit ovat etukäteen yhteydessä oppilaitokseen. **Tulkki on toimeksiannostaan aina vaitiolovelvollinen, ja sen vuoksi luottamuksellistakin aineistoa voi ja tulee antaa tulkille ennakkovalmistautumista varten hyvissä ajoin etukäteen.** Valmistautuessaan toimeksiuntoonsa tulkki tekee ennakkovalmisteluja paitsi tutustuakseen oppilaiden koulutussisältöihin ja pääsyvaatimuksiin, erityissanastoon sekä pääsykoekirjallisuuteen myös erilaisten tulkkaustekniikoiden osalta.

Valintakokeesta vastaavien henkilöiden tulisi varata ennakkoon aikaa myös siihen, että tulkin kanssa keskustellaan materiaalin pohjalta heränneistä kysymyksistä.

Mikäli mahdollista, tulkin olisi hyvä käydä tutustumassa paikan päällä niin tiloihin (valaistus, istumajärjestys, näkyvyys) kuin laitteisiin, joita pääsykokeissa käytetään. Tulkin olisi hyvä nähdä etukäteen esimerkiksi simulaatioiden tai työkokeiden oikea suoritustapa, jotta hän tulkkauksilanteessa osaa viittoa hakijoille annettavat ohjeet oikein.

Tulkin on ymmärrettävä valintakokeen erilaisten osa-alueiden tarkoitus: mitä halutaan mitata ja minkä tyyppisiä reaktioita hakijan toivotaan tuovan esiin. Tällä tavoin tulkki ei kysymystä tulkatessaan vahingossa tule paljastaneeksi sitä, mitä hakijan odotetaan vastaavan. Kaikenlaisten vivahteiden ja sanavalintojen mahdollisimman uskollinen

tulkkaus on tärkeää, jotta viittomakielinen hakija saa samat ohjeet kuin muutkin hakijat ja hakijaa arvioivat henkilöt saavat kaiken mahdollisen tiedon, jota he tarvitsevat.

Haastattelutilanteessa haastattelijan huomio ei saisi kiinnittyä liiaksi tulkin esiintymiseen ja esitystapaan, vaan itse hakijaan ja hänen olemukseensa. Sama koskee huonokulaisia hakijoita.

Kaikki viittomakieliset henkilöt eivät välttämättä ole tottuneita tekemään yhteistyötä tulkin kanssa – tämä on sekä haastattelijalle että tulkille tärkeä ennakkotieto.

7.2 Avustavat henkilöt

7.2.1 Avustaja

Avustaja auttaa tarpeen mukaan liikkumisessa ja erilaisissa käytännön asioissa, kuten kirjallisen aineiston tai tietokoneen käsittelyssä. Avustajaa saatetaan tarvita myös henkilökohtaiseen hyvinvointiin liittyviin toimiin kokeen ja mahdollisten taukojen aikana.

7.2.2 Kirjuri

Kirjurin tulee olla perehtynyt aiheeseen, josta hän kirjoittaa. Tämä on erityisen tärkeää aloilla, joissa on alaa tuntemattomalle vierailta termejä ja symboleja. Kirjurin kanssa työskentely vaatii kokemusta kummaltakin osapuolelta. Päätöksiä joudutaan tekemään oikeinkirjoituksesta ja välimerkkien käytöstä sekä varsinkin määräajassa suoritettavassa kokeessa sanelunopeudesta. On myös päätettävä, miten kuvaillaan visuaaliset osuudet hakijalle, joka ei näe, tai tuotetaan esimerkiksi kuvioita hakijan ohjeiden mukaisesti. Vastaavasti on päätettävä, miten kuvaillaan ääniaineistot hakijalle, joka ei kuule.

Oikeinkirjoituksen arvioiminen voi olla vaikeaa, kun käytetään tulkkia, kirjuria ja apuvälineohjelmia. Tällöin oikeinkirjoituksen arvioinnissa voidaan soveltaa kokeen tulosten keskiarvoa.

7.3 Avustaja- ja opaskoirat

Opaskoira helpottaa näkövammaisen itsestä liikkumista. Avustajakoira on koulutettu tekemään erilaisia arkielämän tehtäviä liikuntarajoitteiselle henkilölle. Opas- ja avustajakoirien vieminen esimerkiksi ravintoloihin, elintarvikeliikkeisiin, virastoihin tai harrastustiloihin on sallittua.

7.4 Apuvälineet

Lääkinnällisessä kuntoutuksessa apuvälineillä tarkoitetaan välineitä ja laitteita, joilla lisätään ihmisen toimintamahdollisuuksia, itsenäisyyttä ja omatoimisuutta elämän eri alueilla silloin, kun toimintakyky on heikentynyt sairauden, vamman tai kehitysviivästyksen vuoksi.

Yleensä apuvälineet myönnetään terveydenhuollon kautta lääkitäntullisellä kuntoutuksena (Asetus lääkitäntullisellä kuntoutuksesta 1015/1991) tai Kansaneläkelaitoksen kautta ammatillisena kuntoutuksena (Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuudesta ja kuntoutusrahaetuksista 566/2005). Ammatillisena kuntoutuksena myönnetään opiskelussa ja työssä välttämättömiä niin sanottuja kalliita ja vaativia apuvälineitä. Tapaturma- ja liikennevakuutuksen piiriin kuuluvien henkilöiden apuvälineet korvaa vakuutusyhtiö.

Kotikunnan sosiaalitoimi myöntää vammaispalvelulain (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987) nojalla korvausta joistakin päivittäisissä toiminnoissa välttämättömistä apuvälineistä, palveluista tai tukitoimista (esimerkiksi henkilökohtainen apu, kuljetuspalvelut).

7.4.1 Kuuleminen

Huonokuuloinen henkilö kommunikoii yleensä puheella ja käyttää kuulemisessaan

apuvälineenä kuulokojetta. Joillakin kuulovammaisilla on käytössään sisäkorvaistute.

Lisäksi monet huonokuuloiset ja sisäkorvaistutetta käyttävät henkilöt voivat käyttää muita teknisiä apuvälineitä, kuten FM-laitetta, ryhmäkuuntelulaitetta tai induktiosilmukkaa, jos sellainen on asennettu tilaan. FM-laite on yksilöllisellä ja säädettävällä radiotaajuudella toimivat lähetin-vastaanotinlaitteisto. Laite toimii paristoilla tai ladattavalla akulla. Puhujalla on kaulassa kannettava lähetinmikrofoni. Opiskelijalla on vastaanotin, jota hän kuuntelee joko vastaanottimen omilla kuulokkeilla tai käyttäen kuulokojetta lisävahvistimena. FM-laite tuo puhujan äänen suoraan kuulolaitteeseen, jolloin ympäristöhäly ja kaiku vähenevät.

Joskus FM-laitetta parempi vaihtoehto on ryhmäkuuntelulaitte, erityisesti ryhmätyöskentelyssä tai kokouksissa. Ryhmäkuuntelulaitte toimii periaatteessa samoin kuin FM-laite, mutta mikrofoneja on käytössä useampia tai vastaanotin ottaa signaalin laajemmasta alueelta kuin FM-laite.

7.4.2 Näkeminen

Näkövammaiset tietokoneenkäyttäjät eivät yleensä pysty tutkimaan näyttöruudun informaatiota pelkästään katseensa avulla. Näkövammaisen laadusta riippuen ruudulla olevan informaation selvittämiseen käytetään erilaisia apuvälineitä, joka valitaan lukemistavan ja käyttötilanteen mukaan:

- ruudunlukuohjelmat
- puhesyntetisaattorit
- pistenäyttö
- suurennusohjelma.

Apuväline lukemistavan ja käyttötilanteen mukaan

Joissakin tapauksissa riittää, että näyttömonitori on suurikokoinen tai väriasetukset ja fontti yksilöllisten tarpeiden mukaiset. Jos

taas näkökenttä on hyvin kapea, tarvitaan tavallista pienikokoisempi monitori. Useimmat heikkonäköiset käyttävät niin sanottua suurennusohjelmaa, joka näyttää tekstin ja muut ruudun elementit halutulla tavalla suurennettuna.

Kun lukunäkö puuttuu kokonaan, näyttömonitori korvataan puhe- tai pistekirjoitustulostuksella. Näissä tapauksissa ei myöskään hiirtä voida käyttää, vaan kaikki tarvittavat toimenpiteet on hoidettava näppäimistöä. Puhesyntetisaattori soveltuu useimpien näkövammaisten tarpeisiin joko ensi- tai toissijaisena apuvälineenä. Heikkonäköisetkin, jotka käyttävät pääapuvälineenään suurennusohjelmaa, lukevat pitkät tekstit mieluiten puhesyntetisaattorilla.

Ruudunlukuohjelmat

Ruudunlukuohjelma ohjaa puhesyntetisaattoria puhumaan ääneen halutun osan ruutua tai näyttämään sisällön pistekirjoituksella. Kuvia ei kuitenkaan voida tulkita konepuheeksi tai pistekirjoitusnäytölle.

Eri käyttöjärjestelmiä varten on kaupan monia ruudunlukuohjelmia, joista meillä graafisessa ympäristössä käytetyimpiä ovat Jaws for Windows ja Hal/Supernova.

Puhesyntetisaattorit

Tietokone saadaan puhumaan puhesyntetisaattorin avulla. Ruudunlukuohjelma mahdollistaa tietokoneen ja sovellusohjelmien itsenäisen käytön konepuheen varassa. Joissakin ruudunlukuohjelmissa on sisäänrakennettu monikielinen puhesyntetisaattori.

Ohjelmaa voidaan näppäinmenetelmällä käskä lukemaan esimerkiksi koko näyttöruudun sisältö, rivi, sana tai tarkistaa kirjain kirjaimelta jokin tekstin kohta. Yleensä luontevin tapa on luetuttaa ruudun sisältö rivi kerrallaan vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas. Niinpä rinnakkaisten palstojen tai tau-

lukoiden sarakkeiden lukeminen on erittäin työlästä: syntetisaattori lukee ääneen koko rivin vasemmasta oikeaan reunaan, vaikka oikea lukutapa olisi ylhäältä alas sarake tai palsta kerrallaan. Apuvälineen käyttötaidoista lopulta paljolti riippuu, kuinka hyvin esimerkiksi taulukoita voidaan hahmottaa puhesyntetisaattorin tai pistenäytön avulla. Samoja ongelmia on usein myös suurennusohjelman käyttäjillä.

Meillä käytetyimpiä puhesyntetisaattoreita ovat suomea puhuva Mikropuhe sekä monikieliset Eloquence ja Orpheus.

Pistenäyttö

Pistenäyttö on tietokoneeseen liitettävä ulkoinen laite, joka muuttaa näyttöruudun tekstin pistekirjoitukseksi. Pistenäytössä on vain yksi rivi, joka on pituudeltaan mallista riippuen 40–80 merkkiä. Pistenäytön ohjausnäppäimillä näyttöruudun sisältöä voidaan valita luettavaksi rivi kerrallaan. Pistenäyttö toimii ruudunlukuohjelman sille välittämällä tiedolla.

Yleisiä pistenäyttöjä ovat kotimainen Cai-ku Albatros sekä kansainvälisesti tunnetut Alva ja Baum Vario.

Suurennusohjelma

Jos heikkonäköisen tarpeisiin eivät riitä suuri kokoinen näyttömonitori ja käyttäjäkohtaiset fontti- sekä väriasetukset, käytetään erityistä suurennusohjelmaa. Ohjelmat suurentavat sekä merkkipohjaista tekstiä että grafiikkaa.

Eri ohjelmat suurentavat ruutua eri tavoin, ja osassa ohjelmia on useampi vaihtoehto suurennustyylin valitsemiseksi. Suurennettua tekstiä luettaessa käyttäjä joutuu usein vierittämään tekstiä sekä sivu- että pystysuunnassa. Käytetyimpiä suurennusohjelmia ovat Zoomtext, Magic ja Lunar.

7.4.3 Kommunikoiminen

Kommunikoinnin apuvälineillä voidaan ilmaista sanallisia viestejä silloin, kun puhuminen tai kirjoittaminen ei onnistu tai kun puhe on epäselvää. Kommunikoinnin apuvälineisiin lukeutuvat myös puheäänien tuottamiseen liittyvät apuvälineet. Puheäänien vahvistin on laite, joka voimistaa oman äänen silloin, kun se ei kanna tavanomaisissa keskustelutilanteissa. Ääniproteesilla puolestaan voidaan korvata äänen tuottamisessa tarvittavien elinten toiminta kurkunpäässä.

7.4.4 Kirjoittaminen

Kynän tai tavanomaisen näppäimistön käyttö voi olla hankalaa monesta eri syystä: heikentyneestä hienomotoriikasta, silmän ja käden yhteistyöstä tai sormien puristusvoimasta. Kynän käyttöä voivat helpottaa tavanomaista paksumpi tartuntapinta tai erilinen kynäpidike.

Jotta tietokone voi toimia kirjoittamisen apuvälineenä, sen ohjaimet, asetukset, tekstinkäsittelyohjelma ja muut tarvittavat ohjelmat on sovitettava käyttäjänsä toimintakyvyn ja käyttötarpeiden mukaan.

KESKEINEN SANASTO

DAISY-kirjat

DAISY-äänikirjat ovat ääneen luettuja kirjoja, jotka on tallennettu DAISY-muotoon cd-rom-levylle. DAISY-rakenteen johdosta kirjoissa on helppo siirtyä sivulta ja luvusta toiseen. Kirjoihin voi myös jättää kirjanmerkkejä.

DAISY-äänikirjoja voi kuunnella tähän tarkoitukseen kehitetyllä DAISY-soittimella tai tietokoneella. DAISY-soittimet sopivat myös audio-cd-levyjen kuunteluun. DAISY-kirjoja voi kuunnella myös joillakin mp3-kuuntelun mahdollistavilla cd-soittimilla. (Suomen DAISY-konsortio)

Design for All, Universal Design

Universal design (Euroopassa usein Design for All) tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua kaikkien käytettäviksi mahdollisimman laajasti ilman mukautuksen tai erityisratkaisujen tarvetta. Universal design ei sulje pois vammaisilta henkilöiltä tarvittavia apuvälineitä (United Nations 2006).

Esteettömät palvelut Design for all -periaatteella

Korkeakoulujen palveluja ja ympäristöjä voidaan luokitella yleinen-erityinen-jaottelua havainnollisemmin peruspalveluihin ja ryhmää koskeviin, yksilöllisiin sekä henkilökohtaisiin palveluihin.

Monenlaisuuden huomioon ottava suunnittelu tarkoittaa perus- tai valtavirtapalvelujen kehittämistä mahdollisimman laajasti potentiaalisten käyttäjien kirjolle sopiviksi. Esimerkiksi automaattisesti avautuvat ovet ja hyvä akustiikka tekevät tiloista kaikkien kannalta paremmat toimia. Peruspalveluja täydentävät erilaisia ryhmiä koskevat järjestelyt, jotka vastaavat useiden korkeakoulun

jäsenten samanlaisiin tarpeisiin. Esimerkkejä ryhmäjärjestelyistä ovat ruokalan sokerittomat ja laktoosittomat vaihtoehdot sekä luentosalien induktiosilmukat. Yksilölliset järjestelyt sovitaan usein erikseen. Yksilöllisiä järjestelyjä ovat esimerkiksi lisäaika tai erillinen tila tentissä. Monet opiskelussa tarvittavat henkilökohtaiset palvelut ja apuvälineet järjestetään Suomessa terveydenhuollon, KELAN tai opiskelijan kotikunnan kautta.

Erilainen oppija

Erilainen oppijuus liitetään usein lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksiin, matemaattisen hahmottamisen vaikeuteen, koordinaation tai hahmottamisen vaikeuteen tai aivojen tiedonprosessoinnin erilaisuuteen. Jokaisen opiskelijan tilanne on yksilöllinen. Korkeakoulu voi opiskelu- ja työyhteisönä vaikuttaa merkittävästi erilaisen oppijan osallistumiseen ja erilaisten opiskelustrategioiden hyödyntämiseen.

Esteettömyys

Esteettömyydellä tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteuttamista siten, että jokainen voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esteettömyys koskettaa korkeakoulussa kaikkia opiskelijoita ja koko henkilöstöä, mutta erityisen tärkeää se on niille korkeakouluyhteisön jäsenille, joilla on jokin vamma, jotka ikääntyvät tai kuuluvat kulttuurisiin tai kielellisiin vähemmistöihin (Laaksonen 2005).

Lukemisesteinen

Lukemiseste voi olla esimerkiksi näkövamma, luki- tai oppimisvaikeus tai lihassairaus (Celia-kirjasto).

Positiivinen erityiskohtelu

Positiivisen erityiskohtelun tavoitteena on yhdenvertaisuus. Positiivisessa erityiskohtelussa henkilöä tai ryhmää tuetaan erityistimenpitein tai -järjestelyin, jos hän on ilman niitä vaarassa jäädä eriarvoiseen asemaan (Yhdenvertaisuus.fi).

Syrjintä

Tilanteet ja prosessit, joissa henkilö joutuu tai asetetaan muita huonompaan asemaan esimerkiksi etnisen alkuperänsä, sukupuolensa, ikänsä, uskontonsa, vammansa, seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi. Syrjintä ei perustu siihen, millaisia ihmiset todella ovat, vaan siihen, mitä mielikuvia ja ennakko-oletuksia heihin liitetään. Syrjinnässä on kyse poissulkemisesta, ja siihen liittyy viesti syrjityn erillaisuudesta ja huonompiarvoisuudesta (Yhdenvertaisuus.fi).

Vamma

Käytännöllisen määritelmän mukaan vam-

maisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on vamman tai sairauden vuoksi erityisiä pitkäaikaisia tai pysyviä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämäntoiminnoista (Vammaispalvelulaki 2 §). Sosiaalisen määritelmän mukaan vamma ei ole vain lääketieteellinen käsite, vaan liittyy yksilön ja hänen ympäristönsä väliseen suhteeseen. Vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaan juuri ympäristö on usein se, joka vammauttaa ihmisen, ei hän itse (Yhdenvertaisuus.fi).

Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuuslain tavoitteena on tosiasiallinen yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Jos mahdollisuuksien tasa-arvo ei toteudu jonkun opiskelijan kohdalla, korkeakoulun on toteutettava positiivisia tukitoimia, erityisjärjestelyjä. Lisäksi tulee vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan yhdenvertaisuuden edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa (Yhdenvertaisuuslaki 4.1§).

LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA

Celia-kirjasto. www.celialib.fi

Design for All-tieto. Esteetön verkkoviestintä. Tietoa esteettömästä viestinnästä ja saavutettavista verkkopalveluista. 2009. Verkkoaineisto: <http://dfasuomi.stakes.fi/Fl/DFA+tieto/Aihealueet/verkko/index.htm>

ESOK-hanke. 2008. Esteettömyys korkeakoulujen verkkosivuilla. Verkkoaineisto: <http://esok.jyu.fi/julkaisut/arvio/>

Esteeton.fi. Invalidiliitto. Tietoa rakennetun ympäristön ja liikkumisen esteettömyydestä.

Invalidiliitto. 2009. **Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus.** Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisu O.38., 2009. ESKEH-esteettömyyskartoitusmenetelmä. Pdf-tiedosto: http://www.invalidiliitto.fi/attachments/esteettomyysopas_low.pdf

Julkishallinnon verkkopalveluja koskeva suositus JHS 129. Pdf-tiedosto: <http://pro.tsv.fi/STKS/signum/200601/6.pdf>

Karppinen, L. 2009. **Esitys lukemisesteisten hakijoiden huomioon ottamisesta Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijavalinnassa.** Celia-kirjaston seminaari 10.02.2009.

Kempainen, E. 2008. **Kohti esteetöntä yhteiskuntaa – Yhteiskuntapolitiikan normatiiviset keinot esteettömyyden edistämässä.** Stakes. Pdf-tiedosto: <http://www.stakes.fi/>

[verkkojulkaisut/raportit/R33-2008-VERKKO.pdf](#)

Kumpuvuori, J. & Höglbacka, M. 2003. **Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa.** ihmisoikeusinstituutti – Institutet för mänskliga rättigheter Åbo Akademi.

Könkkölä, K. 2003. **Ihmisoikeusopas.**

Laaksonen, E. 2005. **Esteetön opiskelu yliopistoissa.** Opetusministeriön julkaisuja 2005:6. Pdf-tiedosto: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_297_opm06.pdf?lang=fi

Lukihero. <http://www.lukihero.fi/index2.html>

Niemelä, A. 2007. **Joutuu vähän taisteleen.** Tutkimus vammaisten ja kuurojen nuorten koulutuspoluista. OTUS 29/2007. Verkkoaversio: <http://esok.jyu.fi/julkaisut/joutuu/>

Nordlund, M. & Pöllänen, T. 2006. **Näkymätön muuri esteenä erilaiselle?** Tasa-arvon ja esteettömyyden toteutuminen ammattikorkeakouluissa opiskelijoiden näkökulmasta. Suomen ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto SAMOK. Verkkoaversio: <http://esok.jyu.fi/linkit/aineistot/samokta.txt> Pdf-tiedosto: <http://esok.jyu.fi/linkit/aineistot/samokta.pdf>

Opetushallitus. 2005. **Verkko-oppimateriaalin laatukriteerit.** Pdf-tiedosto: <http://www.oph.fi/>

julkaisut/2006/verkko-oppimateriaalin_ laatukriteerit.pdf

Opetushallitus. 2007. **Esteetön korkeakouluopiskelu.** Ammattikorkeakoulut ja yliopistot.

Pdf-tiedosto: http://www.oph.fi/koulutusoppaat/Esteeton_opas.pdf

Pietilä, P. 2008. **Liikkumisen esteistä ajan hallintaan.** Esteettömyyden hyvät käytännöt ja kovat kokemukset korkea-asteen opilaitoksissa. ESOK-hanke.

Pdf-tiedosto: <http://esok.jyu.fi/kaytannot/hkraportti.pdf>

Suomen DAISY-konsortio. <http://www.celialib.fi/daisy/index.html>

Taskinen, E. 2008. **Korkeakouluopiskelijoiden lukivaikeudet.** Korkeakouluopiskelijoiden lukivaikeudet ja hyvät käytännöt opiskelun tukemiseksi. Turun yliopiston opiskelijapalvelut.

Verkkoversio: <http://esok.jyu.fi/julkaisut/luki/>

Turun yliopisto. 2008. **Suositus vammaisia opiskelijoita ja erilaisia oppijoita koskevista erityisjärjestelyistä.**

Verkkoversio: <http://www.utu.fi/opiskelu/opinnot/vammaisopiskelija/suositus.html>

United Nations 2006. **Convention on the Rights of Persons with Disabilities.** Verk-

koversio: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

Universell utforming og individuell tilrettelegging i høyere utdanning i Norge.

<http://www.universell.no>

Yhdenvertaisuuslaki. 2004. Suomen sädöskokoelma.

Pdf-tiedosto: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kokoelma/2004/20040005.pdf>

Yhdenvertaisuus.fi. Sisäasiainministeriön oikeusyksikön yhdenvertaisuustiimin ylläpitämä materiaalipankki.

LIITE 1 ESTEETÖN VALINTAKOEYMPÄRISTÖ

Ohjeet perustuvat voimassa oleviin esteettömyysmääräyksiin sekä eri vammaisjärjestöjen laatimiin suosituksiin. Lainsäädännön osalta tässä kohdassa olennaisin on Suomen Rakentamismääräyskokoelman (Rak-Mk) osa F1.

Kehittämistavoite on, että korkeakoulun tiloissa ja ympäristössä on yleisesti otettu huomioon näkemisen, kuulemisen ja liikkumisen esteettömyys.

Saapuminen korkeakouluun

Pysäköintipaikat ja piha-alue

- Liikkumisesteisille henkilöille tarkoitetut pysäköintipaikat sijoitetaan oppilaitoksen sisäänkäynnin läheisyyteen helppokulkuisen reitin päähän.
- Pysäköintipaikat merkitään kansainvälisin ISA-tunnuksin pystyopasteella ja autopaikan pohjaan maalatulla opasteella.
- Autopaikka on leveydeltään vähintään 360 cm ja pituudeltaan vähintään 500 cm.
- Suositellaan, että autopaikka on katettu.
- Oppilaitoksen sisäänkäynnin edessä on tilaa taksien ja saattoliikenteen pysähtymiseen. Näiden pysäköintipaikan tai kääntöpaikan pituus on 8,5 metriä.
- Oppilaitoksen piha-alue on helposti hahmotettavissa ja maastoltaan helpokulkuinen.
- Piha-alue on hyvin valaistu ja kulkureitit hyvin opastettu.
- Kulkureitin pintamateriaalissa on hyvä olla näkövammaisia opastava tunnusteltava ja tummuuskontrastiin perustuva opasteraita.
- Kulkuväylien pinnat ovat tasaisia, kovia ja luistamattomia ja leveydeltään vähintään 150 cm. Kulkuväylien kaltevuus on enintään viisi prosenttia (1:20).

- Reitit julkisten liikennevälineiden pysäköintä oppilaitokseen ovat esteettömiä (ks. edellä mainitut ohjeet kulkuväylistä), selkeästi opastettuja ja helposti havaittavia.
- Valaistuksen tulee olla tasainen ja riittävä pysäkkialueelta pääsisäänkäynnille asti.

Korkeakoulun sisäänkäynti

- Jos sisäänkäyntiä ei ole rakennettu maanpinnan tasoon, siihen on asennettu enintään viisi prosenttia kalteva luiska. Luiska voi olla yhtäjaksoisena enintään 600 cm pitkä, sen jälkeen tulee olla vähintään 200 cm pituinen välitasanne. Luiskan ohella portaat on katettu ja lämmitetty sekä varustettu molemminpuolisilla käsijohteilla.
- Oven edessä on katettu ja lämmitetty, vähintään 180 cm x 180 cm kokoinen tasanne. Sisäänkäynnin edessä valaistuksen on oltava suurempi kuin 100 lx.
- Ulko-ovi on helposti havaittavissa esimerkiksi värikontrastin avulla.
- Lasiovissa tulee olla varoitettava huomioraita 140 cm:n korkeudella.
- Ulko-ovessa oleva informaatio tulee sijoittaa silmän korkeudelle (140 cm), ja sen tulee olla hyvällä kontrastilla varustettu.
- Lasiovissa käytetään hiekkapuhalluskalvoa opasteen taustalla kontrastin aikaan saamiseksi.
- Ulko-oven vapaa leveys on vähintään 90 cm.
- Kynnys on mahdollisimman matala, sen enimmäiskorkeus on 2 cm. Kynnys on profiiltaan yksinkertainen, sillä monet peräkkäiset kynnykset vaikeuttavat liikkumista.
- Ovi avautuu joko automaattisen liiketunnistimen avulla tai kynnärpainikkeella, joka on sijoitettu matalalle ja oven aukeamis-suuntaan nähden turvalliseen paikkaan.

- Avauslaitteisto mahdollistaa, että ovi pysyy auki vähintään 25 sekuntia.
- Ulko-ovi voidaan avata kevyesti käsin ovimoottorista huolimatta. Avauspainikkeen tulee erottua tummuuskontrastilla ympäristöstään.

Liikkuminen ja toimiminen korkeakoulun tiloissa

Eteis- ja aulatilat

- Korkeakoulun sisätiloissa kaikki kulkuväylät ovat vähintään 1,5 m leveitä.
- Lattiamateriaali on märkänäkin luistamaton.
- Oppilaitoksen aulassa on selkeä opastus eri tiloihin.
- Jos aulassa on infopiste, sen ääreen tulee päästä helposti pyörätuolilla.
- Kulkureitillä infopisteelle on lattiamateriaalissa hyvä olla näkövammaisia opastava tunnusteltava ja tummuuskontrastiin perustuva opasteraita.
- Vaatenaulakkoja ja säilytyskaappeja on eri korkeuksilla.
- Aulassa ja käytävillä on levähdyspaikkoja, joiden istuintasot on sijoitettu eri korkeuksille.
- Istuimia tai muita kalusteita ei kuitenkaan ole oviaukkojen läheisyydessä, jolloin liikkuminen on vaivatonta.
- Kalusteiden tulee erottua tummuuskontrastilla ympäröivistä pinnoista.
- Aulan valaistuksen riittävyys ja tasaisuus on ensiarvoisen tärkeää; infopisteessä valaistuksen taso voi olla 500 lx.
- Jos rakennuksen tasoerot ovat suurempia kuin metri, käytetään luiskan sijasta hissiä tai tasonostinta. Mikäli hissi ei ole läpikuljettava, on hissikorin koko vähintään 140 cm x 140 cm, jotta pyörätuolin tai rollaattorin käyttäjä mahtuu kääntymään siellä ympäri.
- Läpikuljettavan hissien kooksi riittää

140 cm x 110 cm.

- Hissin kutsupainikkeiden tulee erottua seinäpinnasta tummuuskontrastilla.
- Hissin painikkeissa tulee olla tunnusteltavat numerot ja hississä ääneen perustuva kerrosilmoitusjärjestelmä.

Ruokala

- Ruokailutiloissa linjasto sijoitetaan siten, että sen ääreen pääsee pyörätuolilla. Ruokailuvälineet ja ruuan ulottuu ottamaan pyörätuolissa istuen.
- Linjaston sopiva korkeus on 70–90 cm. Linjaston läheisyydessä on helposti siirrettävät ja säädettävät pöytäryhmät ruokailua varten.

Wc-tilat

- Wc-tilojen mitoituksessa otetaan huomioon pyörätuolia käyttävän henkilön tarpeet.
- Tilat merkitään liikkumisesteisen ISA-tunnuksella, ja opaste sijoitetaan seinään 140–160 cm:n korkeudelle oven aukeavalle puolelle, ei itse oveen. Oven vapaa leveys on vähintään 85 cm.
- Oven sulkeminen on helppoa saranapuolelle, 80 cm:n korkeudelle asennetun vetimen ansiosta.
- Kynnyksen korkeus on enintään 2 cm. Wc-istuimelle voi siirtyä pyörätuolista sekä edestä että sivusta. Wc-istuimen molemmin puolin on kääntyvät käsituet. Wc-tilassa on vapaata tilaa vähintään 1,5 m x 1,5 m, jolloin siellä mahtuu kääntymään pyörätuolilla.
- WC-tilan valaistukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Hyvän yleisvalaistuksen lisäksi peilin yläpuolella on häikäisemätön peilivalaisin.
- Väriytyksen tulee olla sellainen, että WC-kalusteet erottuvat hyvin kontrastilla taustaväriytyksestä. Lattia on tummempi kuin seinä, jolloin tilan hahmottaminen on helpompaa.

Opiskelutilat

- Kulku käytävältä luokkatiloihin on helppoa. Tila ja kulkuväylät ovat mitoitukseltaan edellä mainitun mukaisia.
- Opiskelupisteessä on pyörätuolin käyttäjää varten halkaisijaltaan 1,5 metriä vapaata kääntymistilaa. Sähköpyörätuolin käyttäjän tilantarve on 2,5 metriä.
- Kalusteet ovat helposti säädettäviä ja siirrettäviä.
- Pöytien alla on jalkatilaa korkeussuunnassa vähintään 67 cm.
- Osassa opiskelupisteitä kaikki työvälineet ja tietokoneet ovat helposti ulottuvilla.

Auditorio ja luentosali

- Auditorioon on esteetön sisäänkäynti sekä etu- että takaosasta.
- Käytettävissä on riittävästi vapaata pöytätilaa, jonka ääreen pääsee pyörätuolilla.
- Tekniset laitteet, kuten dataprojektori ja tietokone, on sijoitettu siten, että niitä voi käyttää istuen tai seisoen.
- Auditoriossa olevien kaikkien portaiden molemmilla puolilla on käsijohteet.
- Auditoriossa ja muissa opiskelutiloissa on sähköpistokkeita pyörätuolin akun lataamista varten. Auditoriossa on hyvä olla työskentelyvalolla varustettuja työpisteitä heikkonäköisiä varten.

- Luennoitsijan valaiseminen auttaa luennon seuraamista.
- Luokkatiloissa on mielellään säädettävä yleisvalaistus, jossa korostuu myös epäsuoran valon osuus.

Kirjasto

- Kirjaston tilojen mitoituksessa ja toiminnallisuudessa on otettu huomioon esteettömyys.
- Palvelutiskillä voi asioida seisoen ja istuen.
- Tietokoneet, tulostimet ja muut laitteet on sijoitettu siten, että niiden ääreen pääsee pyörätuolilla ja niitä voi käyttää istuen.
- Opiskelupisteiden kalusteet ovat helposti siirrettäviä ja säädettäviä, ja pöytien alla on riittävästi jalkatilaa.
- Kirjaston yleisvalaistuksen tulee olla riittävä, ja infopisteessä sekä hyllyissä on lisäksi kohdennettua valoa.

Henkilökunnan tilat

- Henkilökunnalle tarkoitetuissa tauko- ja muissa tiloissa otetaan huomioon esteettömyys, kuten muuallakin oppilaitoksen tiloissa.

Invalidiliiton ESKEH-projektissa on valmistunut esteettömyyden selvittämiseen suunniteltu menetelmä ja selvityslomake, joka on kaikkien hyödynnettävissä verkossa.

LIITE 2 ESTEETTÖMÄT AINEISTOT JA VIESTINTÄKÄYTÄNTEET

Tekstin luettavuuden parantaminen

- Käytä selkeää kieltä, joka sopii kuulijakunnalle. Vältä ammatti- ja erikoissanoja, ellei aihe vaadi niiden käyttämistä.
- Esitä lyhyitä ilmaisuvoimaisia sisältöjä ja ajatuksia käyttäen luetelmia ja listoja aina, kun sisältöön sopii.
- Kun käytät luetelmia ja listoja, varmista, että jokainen kohta päättyy välimerkkiin (pilkkuun, puolipisteeseen tai pisteeseen). Välimerkit auttavat ruudunlukuohjelmaa erottamaan eri kohdat toisistaan.
- Käytä päätteettömiä sans serif -fontteja kuten Arial ja Verdana.
- Jos tarvitset korostusta, käytä mieluummin lihavoitua kuin kursivoitua tai alleviivausta.
- Jaa teksti lyhyisiin kappaleisiin, vältä pitkiä yhtenäisiä tekstiosuuksia.
- Vältä tasapalstaan pakotettua tekstiä. Tasaus vasemmalla, oikea liehureuna ja tasaiset sanavälit auttavat lukivaikeuksisia lukijoita pysymään luettavassa tekstin kohdassa.
- Käytä tekstin sisältöjä kuvailevia otsikoita.
- Käytä Word-dokumentissa tyylejä ja HT-ML-dokumentissa tyyli tiedostoja.
- Kirjoita kuville ja graafeille tekstivastineet.
- Käytä taulukoita niihin sopivan tiedon esittämiseksi.

Lisätietoa eri dokumenttityyppien esteettömyydestä: <http://esok.jyu.fi/kaytannot/viestinta/>

Viestintä koetilanteessa

Materiaalien saaminen etukäteen on erityisen tärkeää osanottajille, joilla on näkemisen, kuulemisen tai lukemisen vaikeuksia tai joille esityskieli ei ole äidinkieli.

Käyttäessäsi puheenvuoroa ota huomi-

oon seuraavat asiat:

- Katso aina kuulijoihin päin puhuessasi. Varmista, että esität kommenttisi kuulijoita kohti, vaikka kirjoittaisit tai piirtäisit taululle. Joukossa saattaa olla osanottajia, joille on tärkeää lukea puhe huulilta kuullun varmistamiseksi.
- Kaikki piirtoheitinkalvojen tai esitysgrafikan tieto tulee sanoa ääneen yleisölle. Osa tekstistä saattaa jäädä erottumatta istumapaikan huonon sijainnin tai näön rajoitteen vuoksi. Ilmaukset ”tämä taulukko kertoo kaiken” tai ”homma toimii kuten kuvasta näkyy” eivät toimi.
- Jos tilassa on saatavilla mikrofoni ja äänen-toistojärjestelmä, käytä niitä. Järjestelmään saattaa olla kytkettynä induktiosilmukka, jonka kautta esityksesi on huonokuuloisten osanottajien tavoitettavissa kuulokojeella.
- Jos käytät äänitehosteita, varmista, että kovaääniset ovat saatavilla. Älä puhu äänitai kuvaesitysten päälle, koska kaikki osanottajat eivät ehkä pysty seuraamaan puhetta ja muuta esitystä samanaikaisesti. Pysäytä video tai hiljennä ääni puheen aikana.
- Jos esityksessä on animaatio, varmista, että se on päättynyt ennen kuin alat puhua. Osanottajat eivät voi seurata puhetta keskitymistä vaativan animaation aikana.
- Jos yleisö osallistuu esitykseen, varmista, että toistat kaikki kommentit ja kysymykset. Tämä auttaa kaikkia osanottajia seuraamaan keskustelua, myös niitä, jotka käyttävät kuulokojetta.

Ota huomioon esitystilän valaistus esitysgrafikan tekstin ja taustan värien valinnassa. Käytä kirkkaassa huoneessa tummaa tekstiä vaalealla alustalla, hämärässä huoneessa tummalla pohjalla vaaleaa tekstiä.

LIITE 3 KORKEAKOULUJEN ESTEETTÖMYYSKUVAUKSET

Korkeakoulujen esteettömyyskuvaukset sisältävät saavutettavassa muodossa kootusti tietoa opiskeluympäristöjen ja opetuskäytänteiden esteettömyydestä. Tiedon saatavuutta vammaisten opiskelijoiden ja erilaisten oppijoiden kannalta selvitti keväällä 2008 ESOK-hankkeen [Esteettömyys korkeakoulujen verkkosivuilla -arviointi](http://esok.jyu.fi/julkaisut/arvio/) <http://esok.jyu.fi/julkaisut/arvio/>.

1. Verkkoaineistojen esteettömyys ja käytettävyys

Tässä on vain perusvaatimuksia verkkosivun arvioimiseksi. Kattava verkkosivun esteettömyyden arviointi edellyttää usean eri ohjelman, menetelmän ja testaajan käyttämistä. Osa ratkaisuista on kenen tahansa havainnoitavissa, osa edellyttää perehtyneisyyttä verkkoteknologiaihin.

Aloitussivun palautemahdollisuus

Vuorovaikutteisuus on keskeinen tavoite verkkopalvelujen kehittämisessä. Vähimmäistoive on, että sivulta löytyy vaivattomasti esteetön yhteys www-sivun ylläpitäjiin.

Hakupalvelu aloitussivulla

Korkeakoulujen sivustot käsittävät jopa satojatuhansia sivuja. Sivustolta tulee löytyä korkeakoulun palvelimelle rajattu hakupalvelu.

Aloitussivun esteettömyys

Korkeakoulun verkkosivujen tulee täyttää verkkosteettömyyden perusvaatimukset, [Web Content Accessibility Guidelines WCAG](#) -suositusten A-tason kriteerit. Mikäli A-tason ohjeita ei noudateta, yhden tai useamman käyttäjäryhmän on mahdoton-

ta saavuttaa dokumentin sisältämä informaatio.

Aloitussivun HTML-merkintäkielen ja CSS-tyylitiedoston oikeellisuus

Merkintäkielen ja tyylitiedoston virheettömyydessä on kysymys teknisen ohjeistuksen mukaisesta koodauksesta. Jotkin virheet voivat estää tai häiritä sivun lukemista apuvälineillä.

Aloitussivun latautumisaika

Verkkosivujen latautumisaajan tulisi pysyä kohtuullisena. Yleisenä sääntönä maksimikaikaksi sivun käyttöön saamiseksi on 10 sekuntia.

2. Opiskelun esteettömyyttä koskeva tieto

Onko korkeakoulussa tehty esteettömyyselvitys?

Opiskelupaikkaa valittaessa ja opintojen alussa opiskelijalle on olennaista tietoa korkeakoulun ympäristöjen ja käytänteiden esteettömyyden tasosta. Sekä opiskelijoille että korkeakoulun toiminnan kehittäjille on tärkeää myös oikea julkinen tieto esimerkiksi siitä, että rakennuksesta puuttuu hissi. Ei siis saisi kertoa vain mallikelpoisia asioita.

Invalidiiliton ESKEH-projektissa on valmistunut esteettömyyden arviointiin suunniteltu arviointimenetelmä sekä kartoituslomake. Menetelmä ja lomake on kaikkien vapaassa käytössä ja sen käyttöön järjestetään koulutusta. Lisätietoa osoitteesta www.esteetton.fi.

Tieto palveluista keskitetysti

Tiedot opiskelun esteettömyydestä vam-

maisten opiskelijoiden ja erilaisten oppijoiden kannalta ovat helposti löydettävissä ja esteettömiä käyttää (esimerkiksi tulkkipalvelut, yksilölliset tenttijärjestelyt, esteettömät tilat).

Vastuu palveluista keskitetyksi

Korkeakouluun nimetään taho, joka koordinoi vammaisten henkilöiden osallistumiseen liittyvää suunnittelua, kehittämistä ja tiedotusta sekä yksilöllisten palvelujen toteuttamista. Yhteystiedot esitetään esteettömyyskuvauksessa ja muissa asianmukaisissa yhteyksissä.

Sisäiset yhteydet

Opiskelun esteettömyyden kannalta tärkeimmät sisäiset yhteydet (tukihenkilöt, palvelujen tuottajat, asiantuntijat, vertaistuki jne.) tulee esitellä esteettömyyskuvauksessa. Yhteystieto voi olla esimerkiksi www-sivun osoite, sähköpostiosoite tai puhelinnumero.

Ulkoiset yhteydet

Esteettömyyden edistäminen onnistuu yleensä parhaiten eri tahojen yhteistyönä. Keskeiset ulkoiset yhteystahot kuten kuntien ja järjestöjen toimijat esitetään esteettömyyskuvauksessa.

Linkki Opetushallituksen oppaaseen

Esteettömyyskuvauksessa tulee olla linkki Opetushallituksen Esteetön korkeakouluopiskelu -oppaaseen (http://www.oph.fi/koulutusoppaat/Esteeton_opas.pdf tai http://www.oph.fi/koulutusoppaat/Hinderfri_guide.pdf).

Tieto palveluista englanniksi

Tieto opiskelun esteettömyydestä esitetään myös englanniksi opiskelijoille, jotka eivät puhu suomea tai ruotsinkielisissä oppilaitoksissa ruotsia. Esteettömyyskuvauksessa

esitellään englannin kielellä perustiedot sekä Suomeen tulevien vaihto-opiskelijoiden mahdollisuudet avustaja-, tulkki- ja kuljetuspalveluihin.

Strateginen linjaus

Esteettömyyskuvauksessa esitetään korkeakoulun vammaispoliittinen, esteettömyystai syrjimättömyyslinjaus. Laajemmin esteettömyys on osana yhdenvertaisuussuunnitelmaa tai laatustrategiaa.

Vaihtoehtoiset oppimateriaalit

Esteettömyyskuvauksessa kerrotaan vaihtoehtoisista oppi ja -viestintämateriaaleista. Vaihtoehtoiset materiaalit ovat esimerkiksi teksti-, isoteksti- ja pistekirjoitusmateriaaleja sekä digitaalisia ääni- ja kuva-aineistoja, joilla turvataan tiedonsaanti erilaisille käyttäjille erilaisilla tekniikoilla.

Apuvälineet ja laitelainat

Esteettömyyskuvauksessa on tieto korkeakoulun apuvälineistä ja lainattavista laitteista. Erilaisten teknisten laitteiden ja apuvälineiden lainaus tukee opiskelussa välttämättömiä kommunikointia, tiedonkäsittelyä ja tallentamista. Tavallisia apuvälineitä korkeakouluissa ovat luku-TV ja induktiosilmukka sekä apuvälineohjelmilla varustellut tietokoneet. Yleisiä lainalaitteita ovat esimerkiksi kannettavat tietokoneet, nauhurit, sanelimet ja ryhmäkuuntelulaitteet.

Tietotekninen tuki

Esteettömyyskuvauksessa esitellään korkeakoulun teknisen ylläpidon yhteyshenkilöt, jotka ovat perehtyneet verkkoesteettömyyteen ja tietoteknisiin apuvälineisiin.

Kommunikoinnin tuki

Esteettömyyskuvauksessa on tietoa muun muassa viittomakielen tulkin, kirjoitustulkin

ja puhetulkin saatavuudesta, kirjurin käyttö- ja mahdollisuudesta luennolla, tentissä.

Ohjaus ja tuutorointi

Esteettömyyskuvauksessa esitellään tarjolla oleva yksilöllinen tai tehostettu ohjaus.

Tentti- ja koejärjestelyt

Esteettömyyskuvauksessa on tieto siitä, miten yksilölliset tarpeet otetaan huomioon tentti- ja koetilanteissa. Tentti- ja koejärjestelyt ovat joustavia, ja vaihtoehtoja on tarjolla tarpeen mukaan, esimerkiksi liikkumiseesteiden tila, lisäaika, tietokoneen käyttömahdollisuus, kirjuri, suullinen tenttiminen. Yksilöllisten järjestelyjen tarkoitus on helpottaa itse asiasisällön osaamisen osoittamista.

Fyysiset ympäristöt

Esteettömyyskuvauksessa esitellään fyysisten

ympäristöjen liikkumisen, kuulemisen ja näkemisen esteettömyys.

Ylioppilas- ja opiskelijakunnan tuki

Esteettömyyskuvauksessa on tieto ylioppilas- ja opiskelijakunnan yhteyshenkilöstä ja tuesta esteettömälle opiskelulle. Ylioppilas- ja opiskelijakunta huolehtii opiskelijan edunvalvojana omalta osaltaan tilojen ja toimintojen saavutettavuudesta koulutuksessa sekä opiskelijatoiminnassa.

Valintakokeiden esteettömyys

Esteettömyyskuvauksessa kerrotaan valintakokeen esteettömyydestä tai tarjotaan linkki valintakoetietoihin. Valintakokeissa on olennaista arvioida osaamista tai potentiaalia, jota tuloksellinen opiskelu edellyttää. Tiedottaminen, järjestelyt ja kokeet suunnitellaan niin, etteivät ne aseta ketään hakijoista eriarvoiseen asemaan.

Korkeakoulut ovat keskellä monia muutoksia ja kehittämishaasteita. Yksi ajankohtaisista kehittämispyrkimyksistä on opiskelumahdollisuuksien yhdenvertaisuuden ja esteettömyyden edistäminen. Monissa korkeakouluissa kehitetään opetuksen toteutusta, opiskelun ja oppimisen tukipalveluja sekä toimintaympäristöjen esteettömyyttä. Koulutusta järjestetään henkilöstölle ja opiskelijoille. Yhä useammin esteettömyys käsitetään osaksi laadukasta toimintaa, joka edellyttää koko yhteisön osaamisen ja ohjeistuksen kehittämistä.

Esteetön opiskelijavalinta -suositus ja -opas auttavat osaltaan kehittämään korkeakoulujen ohjeita ja käytänteitä, jotta hakijoiden ja opiskelijoiden monenlaisuus tulee otetuksi huomioon. Suositus ja opas on laadittu järjestöjen ja korkeakoulujen edustajien yhteistyönä. Luonnosvaiheessa saatiin asiantuntevia kehittämisehdotuksia 30 eri tahon lausunnoissa ja kommentteissa. Suositus ja opas ovat vuorovaikutuksen tulos ja niiden tavoite on edelleen edistää vuorovaikutusta yhdenvertaisten opiskelumahdollisuuksien toteuttamiseksi korkeakouluissa.